

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення методичної ради університету
29 серпня 2024 року,
протокол № 1.

Перша проректорка, голова методичної ради
університету, кандидатка наук з державного
управління, доцентка
_____ Ірина КОВТУН

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
З навчальної дисципліни
«ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО»
для підготовки на першому (бакалаврському) рівні
здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 Право
галузі знань 08 Право
за денною формою здобуття освіти

м. Хмельницький
2024

РОЗРОБНИКИ:

Професор кафедри цивільного права та процесу, кандидат юридичних наук, професор

_____ Юрій БІЛОУСОВ

Професорка кафедри цивільного права та процесу, кандидатка юридичних наук, професорка

_____ Надія БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА

Доцентка кафедри цивільного права та процесу, кандидатка юридичних наук, доцентка

_____ Мирослава ГАРІЄВСЬКА

Доцентка кафедри цивільного права та процесу, кандидатка юридичних наук, доцентка

_____ Оксана ТРАЧ

Доцентка кафедри цивільного права та процесу, кандидатка юридичних наук, доцентка

_____ Світлана ЯКИМЧУК

27 серпня 2024 року

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри цивільного права та процесу
28 серпня 2024 року, протокол № 1.

Завідувачка кафедри, докторка юридичних наук, професорка
28 серпня 2024 року

_____ Світлана ГРИНЬКО

Декан юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент
28 серпня 2024 року

_____ Віктор ЗАХАРЧУК

Обліковий обсяг 5,16 ум. др. арк.

Оновлення навчально-методичних матеріалів:

Професор кафедри приватного права,
кандидат юридичних наук, професор

_____ Юрій БІЛОУСОВ

Професорка кафедри приватного права,
кандидатка юридичних наук, професорка

_____ Надія БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА

Доцентка кафедри приватного права,
кандидатка юридичних наук, доцентка

_____ Мирослава ГАРІЄВСЬКА

Доцентка кафедри приватного права,
кандидатка юридичних наук, доцентка

_____ Оксана ТРАЧ

Доцентка кафедри приватного права,
кандидатка юридичних наук, доцентка
20 січня 2025 року

_____ Світлана ЯКИМЧУК

Рішення кафедри приватного права
20 січня 2025 року, протокол № 8.

Завідувачка кафедри приватного права,
докторка юридичних наук, професорка
20 січня 2025 року

Світлана ГРИНЬКО

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	–	
1.2.	Лекції	–	
1.3.	Семінарські заняття	–	
1.4.	Самостійна робота студентів	–	
1.5.	Курсова робота	–	
1.6.	Підсумковий контроль	–	
2.	Схема нарахування балів	–	
3.	Рекомендовані джерела	–	
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин					
		Денна форма навчання					
		Усього	у тому числі				
Лекції	Сем. (прак.)		Лаб. ор.	Ін. зав.	СРС		
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Поняття та значення цивільного процесуального права.	8	2	0	–	–	6
2.	Принципи цивільного процесуального права	8	2	2	–	–	4
3.	Цивільний процес, мета, завдання структура. Види судочинства.	8	2	2	–	–	4
4.	Суд як суб'єкт цивільних процесуальних відносин	8	2	2	–	–	4
5.	Сторони в цивільному процесі	12	2	4	–	–	6
6.	Треті особи в цивільному процесі	8	2	2	–	–	4
7	Представництво в цивільному процесі	8	2	2	–	–	4
8.	Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб	8	2	2	–	–	4
9.	Судові витрати	8	2	2	–	–	4
10.	Інформування учасників судового процесу. Фіксування судового процесу.	8	2	2	–	–	4
11	Цивільні процесуальні строки	8	2	2	–	–	4
12.	Відповідальність у цивільному процесі	8	2	0	–	–	6
13.	Докази та доказування в цивільному процесі	12	4	6	–	–	2
14.	Загальні засади позовного провадження	8	2	2	–	–	4
15.	Відкриття провадження	12	4	4	–	–	4
16.	Підготовка справи до судового розгляду	12	4	4	–	–	4
17.	Сприяння примиренню сторін в цивільному процесі	8	2	0	–	–	8
18.	Розгляд справи по суті	16	4	6	–	–	4
19.	Судові рішення	8	2	2	–	–	4
20.	Заочний розгляд справи	8	2	2	–	–	4
21.	Наказне провадження	8	2	2	–	–	4
22.	Окреме провадження	14	4	6	–	–	6
23.	Апеляційне провадження	12	4	4	–	–	4
24.	Касаційне провадження	12	4	2	–	–	6
25.	Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами	8	2	2	–	–	4
26.	Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень.	8	2	2	–	–	4
27.	Процесуальні питання, пов'язані із третейським судочинством	8	0	0	–	–	8
28.	Відновлення втраченого судового провадження	8	0	0	–	–	8
29.	Цивільне судочинство з іноземним елементом	8	0	0	–	–	8
	Всього годин:	270	66	66	–	–	138

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	2
1.	Тема 1. Поняття та значення цивільного процесуального права	2
	Цивільне процесуальне право як галузь права: поняття, предмет та метод правового регулювання. Джерела цивільного процесуального права. Норми цивільного процесуального права.	
2.	Тема 2. Принципи цивільного процесуального права	2
	Поняття та характерні ознаки принципів цивільного процесуального права. Система принципів цивільного процесуального права. Класифікація принципів цивільного процесуального права. Принципи цивільного процесуального права в контексті цілей 5, 10 Цілей сталого розвитку до 2030 року	
3.	Тема 3. Цивільний процес, мета, завдання структура. Види судочинства.	2
	Цивільний процес (цивільне судочинство): поняття та значення. Мета та завдання цивільного судочинства. Структура цивільного процесу: процесуальні дії, стадії, провадження. Види цивільного судочинства.	
4.	Тема 4. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних відносин	2
	Цивільні процесуальні правовідносини: поняття, ознаки, структура. Склад суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Суд — обов'язковий суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Цивільна юрисдикція суду: поняття та види. Склад суду. Відводи.	
5.	Тема 5. Сторони в цивільному процесі	2
	Сторони в цивільному процесі: поняття, ознаки та процесуальний правовий статус. Загальні та спеціальні процесуальні права та обов'язки позивача та відповідача. Належність сторін. Заміна неналежного відповідача. Процесуальна співучасть: поняття, підстави, види. Процесуальне правонаступництво.	
6.	Тема 6. Треті особи в цивільному процесі	2
	Поняття та види третіх осіб в цивільному судочинстві. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору.	
7.	Тема 7. Представництво в цивільному процесі	2
	Поняття та значення представництва в цивільному процесі Види процесуального представництва Документи, що підтверджують повноваження представника в цивільному процесі. Процесуальні права і обов'язки представника в цивільному процесі.	
8.	Тема 8. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб	2

	<p>Органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб: поняття, мета та підстави участі в цивільному процесі.</p> <p>Форми участі у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.</p> <p>Цивільна процесуальна правосуб'єктність осіб, яким за законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.</p>	
9.	Тема 9. Судові витрати	2
	<p>Поняття, значення та види витрат у цивільному процесі.</p> <p>Судовий збір. Відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати</p> <p>Попереднє визначення суми судових витрат.</p> <p>Розподіл судових витрат.</p>	
10.	Тема 10. Інформування учасників судового процесу. Фіксування судового процесу.	2
	<p>Поняття та значення інформування учасників цивільного судочинства.</p> <p>Способи інформування учасників цивільного судочинства.</p> <p>Протокол судового засідання як джерело інформації про судовий процес</p> <p>Технічний запис як джерело інформації про судовий процес.</p>	
11.	Тема 11. Цивільні процесуальні строки.	2
	<p>Поняття і значення процесуальних строків.</p> <p>Види процесуальних строків. Службові строки.</p> <p>Обчислення процесуальних строків.</p> <p>Зупинення, продовження і поновлення процесуальних строків.</p>	
12.	Тема 12. Відповідальність у цивільному процесі	2
	<p>Види юридичної відповідальності в цивільному судочинстві.</p> <p>Підстави притягнення до відповідальності в цивільному процесі.</p> <p>Зловживання цивільними процесуальними правами як підстава притягнення до цивільної процесуальної відповідальності.</p> <p>Заходи процесуального примусу.</p>	
13.	Тема 13. Докази та доказування в цивільному процесі	4
	<p>Поняття, значення та види доказів в цивільному процесі.</p> <p>Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, допитаних як свідків.</p> <p>Показання свідків як джерело доказової інформації.</p> <p>Письмові докази. Речові докази. Електронні докази.</p> <p>Висновок експерта як засіб доказування.</p> <p>Поняття, значення та етапи доказування в цивільному процесі.</p> <p>Поняття предмету доказування. Обставини, які не підлягають доказуванню.</p>	
14.	Тема 14. Загальні засади позовного провадження	2
	<p>Поняття і суть позовного провадження як основного виду цивільного судочинства.</p> <p>Види позовного провадження.</p> <p>Поняття позову, його елементи, види позовів.</p> <p>Позовна заява як підстава ініціювання позовного провадження.</p> <p>Загальна характеристика спрощеного провадження.</p>	
	ЗАГАЛОМ	30

1.3. Семінарські заняття

Тема 1. Поняття та значення цивільного процесуального права Семінарське заняття не проводиться

Методичні вказівки для опрацювання теми

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: цивільне процесуальне право, судовий захист, джерела цивільного процесуального права, норми цивільного процесуального права, практика ЄСПЛ, постанови ВС.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

При вивченні теми необхідно звернути увагу на місце судової влади в системі державних влад в Україні. Особливу увагу слід звернути на зміст положень Конституції України 28 червня 1996 року та Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року (в редакції від 3 жовтня 2017 року) про роль і місце правосуддя в системі забезпечення захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Необхідно звернути увагу на те, що цивільне процесуальне право має власний предмет і метод правового регулювання, які вирізняють його серед інших галузей права. При вивченні вказаних питань необхідно взяти до уваги, що питання про предмет цивільного процесуального права в юридичній науці вирішується неоднозначно.

За змістом метод цивільного процесуального права є імперативно-диспозитивним.

Систему цивільного процесуального права утворюють загальна та особлива частини.

Цивільне процесуальне право як складова системи права України взаємопов'язане як з галузями матеріального права, так і галузями процесуального права, в зв'язку з цим необхідно визначити їх співвідношення.

Під нормами цивільного процесуального права слід розуміти загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки процедурного характеру, які з метою регламентації порядку здійснення правосуддя в цивільних справах, закріплюють права й обов'язки учасників процесу та процедуру вчинення ними процесуальних дій, а також захищені від можливих порушень заходами відповідальності, заходами захисту.

Норми цивільного процесуального права мають свою структуру та діють у часі, просторі та за колом осіб. Вивчаючи дію цивільного процесуального закону у часі потрібно звернути увагу на те, що закон може мати зворотну силу.

Студент повинен розмежовувати законодавство про цивільне судочинство та законодавство, відповідно до якого суд вирішує справи.

Вивчаючи питання джерел цивільного процесуального права слід звернути увагу на міжнародні договори, в яких приймає участь Україна, і які у належному порядку визнані частиною національного законодавства, а також на практику Європейського суду з прав людини яка відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» має застосовуватись судами при розгляді справ як джерело права.

Також слід звернути увагу на значення для правозастосування висновків та вказівок, що містяться в постановках Верховного Суду. У науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо віднесення висновків, викладених в постановках Верховного Суду до джерел права. Відповідно до ст. 263 ЦПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

В зв'язку з відсутністю в науці цивільного процесуального права єдності щодо визначення поняття цивільної процесуальної форми, потрібно проаналізувати наведені в ній дефініції та визначити її характерні ознаки.

Також цивільне процесуальне право необхідно розрізняти як галузь права, науку та навчальну дисципліну. Для розмежування вказаних інституцій необхідно з'ясувати їх зміст. Наука цивільного процесуального права як складова юридичної науки має свій предмет, методи та способи дослідження, систему. Остання по-різному визначається в сучасній літературі. При опрацюванні вказаного питання необхідно визначити значення науки цивільного процесуального права для розвитку законодавства про цивільне судочинство, юридичної науки в цілому.

Семінарське заняття № 1 **Тема 2. Принципи цивільного процесуального права**

Теоретична частина

1. Поняття та характерні ознаки принципів цивільного процесуального права.
2. Система принципів цивільного процесуального права.
3. Класифікація принципів цивільного процесуального права.
4. Значення принципів цивільного процесуального права для правозастосовчої практики

Практична частина

1. Обрати один з принципів ЦПП. Навести положення трьох рішень ЄСПЛ, які регламентують зміст цього принципу.

2. Вирішити ситуаційні завдання:

2.1. Бойко звернувся до суду з позовом про відшкодування матеріальної шкоди, завданої затопленням його квартири. У позовній заяві він вимагав стягнути з сусіда 50 000 грн.

Під час судового розгляду відповідач визнав факт затоплення, але зазначив, що сума завищена. Відповідно до висновку експерта розмір завданих збитків становить 30 000 грн.

Суддя запропонував позивачу змінити позовні вимоги на меншу суму. Позивач наполіг на первісній сумі позову, пояснюючи, що його право визначати розмір вимог є невід'ємним.

Суд задовольнив позов частково, стягнувши з відповідача 30 000 грн.

Про дію яких принципів ЦПП йдеться у цій справі?

Чи рішення суду відповідає вимогам цивільного процесуального законодавства?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2.2. Під час розгляду цивільної справи про розподіл спільного майна подружжя на судове засідання прийшли журналісти. Вони мали намір вести відеозйомку та робити репортаж для місцевих новин.

Позивач заперечував проти присутності журналістів, посилаючись на те, що справа має приватний характер і розголошення інформації може зашкодити його репутації. Відповідачка, навпаки, наполягала на тому, що справа має залишатися відкритою, адже принцип гласності є гарантією справедливості.

Суддя ухвалив рішення допустити журналістів, проте заборонив їм проводити відеозйомку, посилаючись на захист приватного життя сторін.

Як суд має збалансувати принцип гласності судового процесу та захист приватного життя сторін?

Чи має суд право забороняти відеозйомку, якщо справа є відкритою?

Які обмеження щодо гласності можуть бути застосовані у цивільному процесі?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2.3. У попередньому судовому засіданні розглядалась цивільна справа за позовом Коливанова до Терьохіна про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним. Суддя роз'яснив сторонам про те, що вони зобов'язані заявити клопотання про забезпечення доказів.

Чи відповідають такі дії судді принципам цивільного процесуального права?

Чи порушуються в цій ситуації принципи ЦПП?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2.4. У справі за позовом Демишена до Доброго про стягнення коштів у розмірі еквівалентному 10000 доларів США при застосуванні наслідків недійсності нікчемного правочину та зустрічним позовом Доброго до Демишена про визнання попереднього договору дійсним та компенсацію моральної шкоди судом в якості забезпечення позову та зустрічного позову було постановлено 2 ухвали: про забезпечення первинного позову шляхом накладення арешту на належний відповідачу будинок (вартістю 3000000 грн.) та про арешт рахунків відповідача.

Загалом суд двома ухвалами наклав арешт на майно відповідача загальною вартістю більш ніж 3500000 грн.

Про дію яких принципів ЦПП йдеться у цій справі?

Чи рішення суду відповідає вимогам цивільного процесуального законодавства?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: принцип цивільного процесуального права, система принципів, класифікація принципів, верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, диспозитивність, змагальність тощо.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Розглядаючи цю тему слід мати на увазі, що в юридичній літературі існує декілька підходів до визначення поняття принципів цивільного процесуального права. Важливо засвоїти характерні ознаки принципів цієї галузі права. У дефініції повинні включатися лише ознаки сутнісного змісту принципів, які притаманні їм і відрізняють їх від норм права і права як єдиного цілого.

Принципи цивільного процесуального права тісно взаємопов'язані між собою і в сукупності становлять систему. Слід пам'ятати, що зміст окремих принципів необхідно розкривати з урахуванням змісту інших принципів. В науці цивільного процесуального права існують різні підходи щодо визначення кількісного складу системи принципів, що обумовлено відсутністю її (системи) нормативного закріплення.

При вивченні цього питання слід зосередити увагу на класифікації принципів залежно від:

- форми нормативного закріплення;
- сфери впливу;
- предмету регулювання;
- ролі у врегулюванні процесуального становища правовідносин;
- значимості.

Аналізуючи принципи залежно від форми їх нормативного закріплення, слід звернути увагу та ті, які закріплені одночасно в Конституції України, та законодавстві про цивільне судочинство, а також ті, які не мають чіткої законодавчої регламентації. Необхідно визначити принципи, зміст яких зазнав окремих змін у зв'язку з набранням чинності ЦПК України від 18 березня 2004 року, та ті, які були вперше нормативно закріплені у ньому в редакції Закону від 03.10.2017 року.

При класифікації принципів за предметом правового регулювання необхідно чітко розмежовувати організаційні та функціональні принципи.

Правові принципи — багатогранні явища, до розкриття їх змісту можна підходити з різних сторін. Однак встановлення їх сутнісного наповнення не повинно переходити в описання. Кожне слово при їх визначенні носить змістове навантаження того головного, без чого не може бути виражена суть предмету, явища.

Розкриття змісту окремих принципів цивільного процесуального права повинно здійснюватись із визначенням його значення. При вивченні змісту принципів, спрямованості їх дії необхідно враховувати допустимі у законі відступи від них.

Особливу увагу слід звернути на такі основоположні принципи цивільного процесу як змагальність та диспозитивність. Потрібно чітко визначитись із складовими положеннями їх змісту, проаналізувати історичні аспекти їх розвитку, розширення дії.

Аналізуючи принцип гласності судового розгляду необхідно зосередити увагу на обов'язкових та факультативних підставах для закритого судового засідання.

Вивчаючи принципи участі народу безпосередньо у здійсненні правосуддя необхідно з'ясувати у яких категорії справ можлива участь присяжних.

Досліджуючи принцип всебічності та повноти необхідно розмежовувати поняття всебічне з'ясування обставин справи, повне з'ясування обставин справи, об'єктивна істина, формальна істина.

Необхідно чітко розмежовувати принцип рівності усіх учасників процесу перед законом і судом та принцип процесуальної рівноправності сторін.

При з'ясуванні значення принципів цивільного процесуального права необхідно звернути увагу на особливості прояву у принципах цивільного процесуального права ідей демократизму, гуманізму, справедливості, всебічного захисту прав людини і громадянина, рівності громадян.

Слід приділити увагу вивченню принципів цивільного процесуального права в контексті цілей 5 (забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат), 10 (скорочення нерівності) Цілей сталого розвитку до 2030 року, ухвалених Організацією Об'єднаних Націй.

Припинення всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчаток є базовим правом людини. Воно має вирішальне значення для прискорення сталого розвитку. Розширення прав і можливостей жінок і дівчаток справляє суттєвий позитивний вплив у всіх сферах, в т.ч. у сфері цивільного судочинства. Цілі сталого розвитку розвивають досягнення в цій сфері з метою гарантованого припинення дискримінації по відношенню до жінок і дівчат у всьому світі. Жінки мають рівний доступ до правосуддя. На сьогоднішній день посади в сфері відправлення правосуддя в цивільних справах обіймає більше жінок, ніж раніше, проте заохочення жінок сприятиме зміцненню законодавства для посилення гендерної рівності. Відповідно до ст. 4 ЦПК України кожна особа, незалежно від статі, має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників судового процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від статі та інших ознак.

Зростання розриву нерівності вимагає формування обґрунтованої політики щодо розширення прав і можливостей нижнього процентилу отримувачів доходів. Кожна особа має право в порядку, встановленому ЦПК України звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників судового процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від майнового стану та інших ознак.

Враховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на визначений строк, але не більше як до ухвалення судового рішення у справі. Відповідно до ч. 2 ст. 8 закону України «Про судовий збір» суд, враховуючи майновий стан сторони, може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати.

Враховуючи майновий стан сторони, суд може, у порядку передбаченому законом, зменшити розмір належних до сплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, або звільнити від їх сплати.

З метою захисту прав і свобод людини і громадянина у випадках, встановлених законом, можливе ініціювання процесу органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, їх вступ у процес. Специфіка представництва у малозначних спорах (малозначні справи) полягає у тому, що представником у них може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність. У випадках визначених законом, сторони мають право на безоплатну правничу допомогу.

Семінарське заняття № 2

Тема 3. Цивільний процес як предмет правового регулювання цивільного процесуального права

Теоретична частина

1. Цивільний процес (цивільне судочинство): поняття та значення.
2. Мета та завдання цивільного судочинства.
3. Структура цивільного процесу: процесуальні дії, стадії, провадження.
4. Види цивільного судочинства.

Практична частина

1. Оберіть правильний вид провадження для кожної ситуації та обґрунтуйте свою відповідь:
  1. Галина звертається до суду з вимогою про стягнення заборгованості за договором оренди квартири, що становить 20 000 грн.
  2. Подружжя подало до суду заяву про усиновлення дитини, яка перебуває у дитячому будинку.
  3. Миколаєнко звертається до суду із заявою про стягнення аліментів на утримання своєї дитини.
  4. Ольга подає заяву до суду про встановлення факту перебування у родинних стосунках зі своїм покійним братом.

2. На якій стадії цивільного процесу вчиняється

1. Позивач подає до суду позовну заяву із вимогою стягнення боргу.
2. Суддя постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі.
3. Відповідач подає до суду відзив на позовну заяву, обґрунтовуючи свої заперечення.
4. Суддя викликає сторони на підготовче судове засідання для уточнення обставин справи.
5. Позивач під час судового засідання надає письмові докази на підтвердження своїх вимог.
6. Постановлення ухвали про забезпечення позову.
7. Залишення позовної заяви без розгляду.
8. Визначення часу та місця проведення попереднього судового засідання.
9. Постановлення додаткового рішення.
10. Перевірка достовірності наданих доказів.
11. Постановлення ухвали про затвердження мирової угоди.
12. Перевірка належності оформлення позовної заяви.
13. Прийняття відзиву по справі.
14. Оцінка доказів судом.
15. Огляд доказів за місцем їх знаходження.
16. Складання протоколу судового засідання.
17. Допит свідка.
18. Огляд оригіналів доказів.
19. Залишення позовної заяви без руху.
20. Подання касаційної скарги.
- 21.

3. Установіть відповідність між процесуальною дією та її характеристиками:

Процесуальна дія

Характеристика

1. Подання апеляційної скарги   А. Спрямована на початок судового розгляду справи.
2. Дослідження доказів у судовому засіданні   В. Забезпечує можливість перегляду судового рішення.

3. Видача судового наказу   С. Виконується з метою з'ясування спірних обставин справи.
4. Призначення експертизи у справі   D. Спрямована на отримання пояснень або висновків спеціаліста.
5. Подання заяви про забезпечення позову   E. Спрямована на попередній захист прав позивача.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: цивільний процес (цивільне судочинство), мета цивільного судочинства, завдання цивільного судочинства, структура цивільного процесу, процесуальні дії, процесуальна стадія, процесуальне провадження.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Вивчення питання щодо цивільного процесу (цивільного судочинства) слід здійснювати шляхом з'ясування його поняття, мети, завдань.

Цивільний процес (цивільне судочинство) – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження у цивільних справах, який визначається системою цивільних процесуальних прав та обов'язків, цивільних процесуальних дій, якими вони реалізуються їх суб'єктами – судом та учасниками судового процесу.

Метою цивільного судочинства є ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Цією метою обумовлюються і завдання цивільного судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ.

Необхідно звернути увагу на відсутність в науці цивільного процесуального права єдиного підходу до розуміння структури цивільного процесу. Наявні дискусії щодо визначення та розмежування таких його елементів як провадження та процесуальна стадія.

Первинним структурними елементами цивільного процесу є процесуальні дії. Процесуальні дії, які є змістом процесу, в своїй сукупності складають окремі стадії. Останні входять до окремих видів проваджень.

В теорії цивільного процесуального права немає єдиного підходу до класифікації стадій цивільного процесу, їх виділення та термінологічного визначення. При визначенні підходу щодо виділення стадій процесу слід виходити з розуміння стадії як сукупності процесуальних правовідносин і дій, об'єднаних найближчою метою та проаналізувати характер процесуальної мети стадій, їх послідовність та взаємообумовленість, перевірко-підготовчий характер стадій, можливість завершення процесу та юридичні наслідки.

При визначенні підходу щодо виділення провадження слід виходити з розуміння провадження як системного утворення, що охоплює за предметом судового захисту стадії цивільного процесу. Провадження охоплює комплекс процесуальні дій з часу ініціювання процесу та до ухвалення судового рішення.

До видів цивільного судочинства відносять:

- 1) позовне провадження (загальне та спрощене);
- 2) наказне провадження;
- 3) окреме провадження.

При вивченні цього питання доцільно проаналізувати найбільш характерні ознаки кожного з цих проваджень, переглянути положення ЦПК України, що здійснює їх регламентацію. Проте на даному етапі не ставиться за мету детальне вивчення зазначеної проблематики, а радше попереднє з ним ознайомлення.

Позовне провадження – це вид цивільного судочинства, в загальному або спрощеному порядку якого судом розглядаються і вирішуються спори про право цивільне. Позовне провадження характеризується наявністю матеріально-правового спору між двома сторонами з

протилежною юридичною заінтересованістю. Учасниками справи є позивач, відповідач. В справах позовного провадження можуть брати участь треті особи. Процесуальною формою ініціювання цього провадження є позовна заява. У позовному провадженні найбільш повно знаходить своє вираження основоположні принципи цивільного судочинства. В порядку спрощеного позовного провадження розглядаються визначені ЦПК України категорії справ. Воно запроваджене для швидкого вирішення спорів.

В порядку наказного провадження розглядаються, визначені ЦПК України категорій справ щодо стягнення коштів, за вимогами, що мають очевидно достовірний характер, без судового засідання і виклику учасників справи (заявника, боржника). Процесуальною формою ініціювання цього провадження є заява про видачу судового наказу. На основі доданих до заяви доказів суд видає судовий наказ, який є особливим видом судових рішень або відмовляє у його видачі. Боржник наділений правом подання заяви про скасування судового наказу. Вона може бути подана до суду, який його видав, крім випадків видачі судового наказу щодо стягнення аліментів.

Особа має право звернутися до суду з на свій вибір з вимогами, за якими може бути виданий судовий наказ, в наказному або в спрощеному позовному провадженні.

Окреме провадження - це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Воно несумісне із спором про право цивільне. Учасниками справи є заявник, інші заінтересовані особи. Процесуальною формою ініціювання цього провадження є заява. У окремому провадженні певні категорії справ розглядаються складом суду, до якого входять 2 присяжних, 1 суддя. Суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази. Справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду цих справ встановлені окремим розділом ЦПК України.

Також залежно від предмету судового розгляду виділяють наступні види цивільного судочинства: провадження в суді першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами, провадження у зв'язку з виключними обставинами.

Семінарське заняття № 3 ***Тема 4. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних відносин***

Теоретична частина

1. Поняття цивільних процесуальних правовідносин та їх ознаки.
2. Структура цивільних процесуальних правовідносин.
3. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин.
4. Суд — обов'язковий суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин.
5. Поняття та види цивільної юрисдикції.
6. Склад суду. Відводи

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Марія, яка проживає у місті Харків, звернулася до суду з позовом про стягнення аліментів на утримання її дитини з відповідача Андрія, який зареєстрований у місті Одеса.

Марія вимагає, щоб справа розглядалася у місті Харків, оскільки вона проживає тут разом із дитиною, і їм складно виїжджати до іншого міста.

Суд відкрив провадження у даній справі.

Чи правильно суд визначив підсудність у цій ситуації?

Чи мав позивач право вибирати між місцем проживанням відповідача та своїм місцем проживання?

2. Іван, мешканець міста Тернопіль, подав до суду позов до мешканця міста Дніпро, Андрія, про відшкодування шкоди, завданої його автомобілю в результаті дорожньо-транспортної пригоди. ДТП сталося у місті Полтава.

Іван подав позов до суду за місцем скоєння ДТП, тобто у місті Полтава.

Чи правильно позивач обрав місце подання позову?

Як змінилася б підсудність, якщо позивач подав би позов за місцем проживання відповідача?

У яких ще випадках позови можуть подаватися за місцем настання події чи обставин?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Суддя Іванов раніше в цій же справі ухвалював рішення про забезпечення позову (накладання арешту на майно відповідача). На стадії розгляду справи по суті він продовжує виконувати функції головуєчого судді.

Відповідач подав заяву про відвід судді, згідно з якою суддя, який ухвалював процесуальні рішення на попередніх етапах, не може брати участь у розгляді справи по суті.

Суддя заявив, що його участь у розгляді питання про забезпечення позову не впливає на об'єктивність у подальшому розгляді справи.

Чи має суддя право продовжувати розгляд справи по суті?

Як участь судді у забезпеченні позову може впливати на його неупередженість?

Яке рішення має ухвалити суд щодо заяви про відвід?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

4. Позивачка, Олена, звернулася до суду з позовом до банку, в якому вимагала визнати недійсним кредитний договір та зобов'язати банк повернути кошти, які вона сплатила за умовами договору. Позивачка зареєстрована за однією адресою, але фактично проживає в іншому місті, де й подала позов. Однак банк подав клопотання про зміну територіальної підсудності, посилаючись на те, що позов мав би розглядатися за місцем реєстрації позивача, а не за фактичним місцем її проживання.

Суд першої інстанції задовольнив позов Олени.

Яка територіальна юрисдикція (підсудність) має застосовуватись у цій справі?

Чи має значення фактичне місце проживання позивача для визначення підсудності?

Які наслідки для позивача та відповідача можуть виникнути через зміну підсудності справи?

5. 23.05.2024 року судом було відкрито провадження у справі за позовом Запорожця до Щура про стягнення заборгованості за договором позики. 11.06.2024 року було призначено підготовче судове засідання у справі. 07.06.2024 року до суду надійшла заява Запорожця про відвід судді Дробова у справі з тих підстав, що у період з липня 2008 року по вересень 2011 року суддя Дробов і відповідач Щур разом працювали в Хмельницькій обласній прокуратурі.

Чи є підстави для відводу судді?

Чи дотримано вимог процесуального закону щодо порядку подання заяви про відвід судді?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: цивільні процесуальні правовідносини, суд, учасники справи, інші учасники процесу, юридична заінтересованість, правосуб'єктність, процесуальна цивільна процесуальна правоздатність, цивільна процесуальна дієздатність, суд, цивільна юрисдикція, інші учасники процесу, помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, експерт з питань права.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

При опрацюванні навчального матеріалу за темою необхідно визначити поняття цивільних процесуальних правовідносин, ознаки, що притаманні усім правовідносинам, та ті, які характеризують лише власне цивільні процесуальні правовідносини.

В науковій літературі існують різні концепції процесуальних правовідносин. Тому при вивченні теми слід приділити особливу увагу визначенню передумов та підстав виникнення, зміни та припинення цивільних процесуальних правовідносин. При цьому слід пам'ятати, що до передумов відносять: 1) норми цивільного процесуального права; 2) цивільну процесуальну правосуб'єктність. В той час як їх підставою виступають юридичні факти, якими, як правило, є дії учасників процесу, спрямовані на його ініціювання.

Цивільні процесуальні правовідносини мають свою внутрішню структуру та складаються з трьох елементів: суб'єкт, об'єкт та зміст.

Вивчаючи склад суб'єктів процесуальних правовідносин необхідно пам'ятати, що обов'язковим їх учасником виступає суд. Вказані правовідносини можуть виникати як на диспозитивній, так і на публічній основі, в зв'язку з необхідністю захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Тому особливу увагу слід приділити питанню юридичної заінтересованості суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Також варто звернути увагу на доктринальні та законодавчу класифікації суб'єктів та визначити критерії їх поділу.

В ЦПК України учасники процесу класифікуються на:

1. Учасників справи.

У справах позовного провадження учасниками справи є сторони, треті особи, у справах наказного провадження - заявник та боржник, у справах окремого провадження - заявники, інші заінтересовані особи.

У справах позовного, наказного, окремого проваджень можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб

2. Представників.

3. Інших учасників судового процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст).

На відміну від визначення та розуміння питання суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин питання щодо їх об'єкта та змісту є одним із найдискусійніших у науці цивільного процесуального права.

Складність визначення об'єкта правовідносин обумовлено його взаємозв'язком з об'єктом матеріальних правовідносин та його неуречевленістю. Тому розглядаючи це питання слід зупинитись на аналізі, висловлених в науковій літературі позицій щодо визначення поняття об'єкта процесуальних правовідносин.

Обов'язковим та незмінним суб'єктом процесуальних правовідносин є суд (див. рис. 1).

Правовий статус суду визначається його правосуб'єктністю, структурними компонентами якої є юрисдикція та численні повноваження. Суд не може набувати своїми діями нових прав та обов'язків.

При підготовці до заняття потрібно приділити належну увагу вивченню питання щодо юрисдикції. Слід звернути увагу на те, що до компетенції судів загальної юрисдикції, відносяться не лише справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Потрібно засвоїти загальні правила визначення цивільної юрисдикції суду, наслідки їх порушень.

Слід акцентувати увагу на видах цивільної юрисдикції.

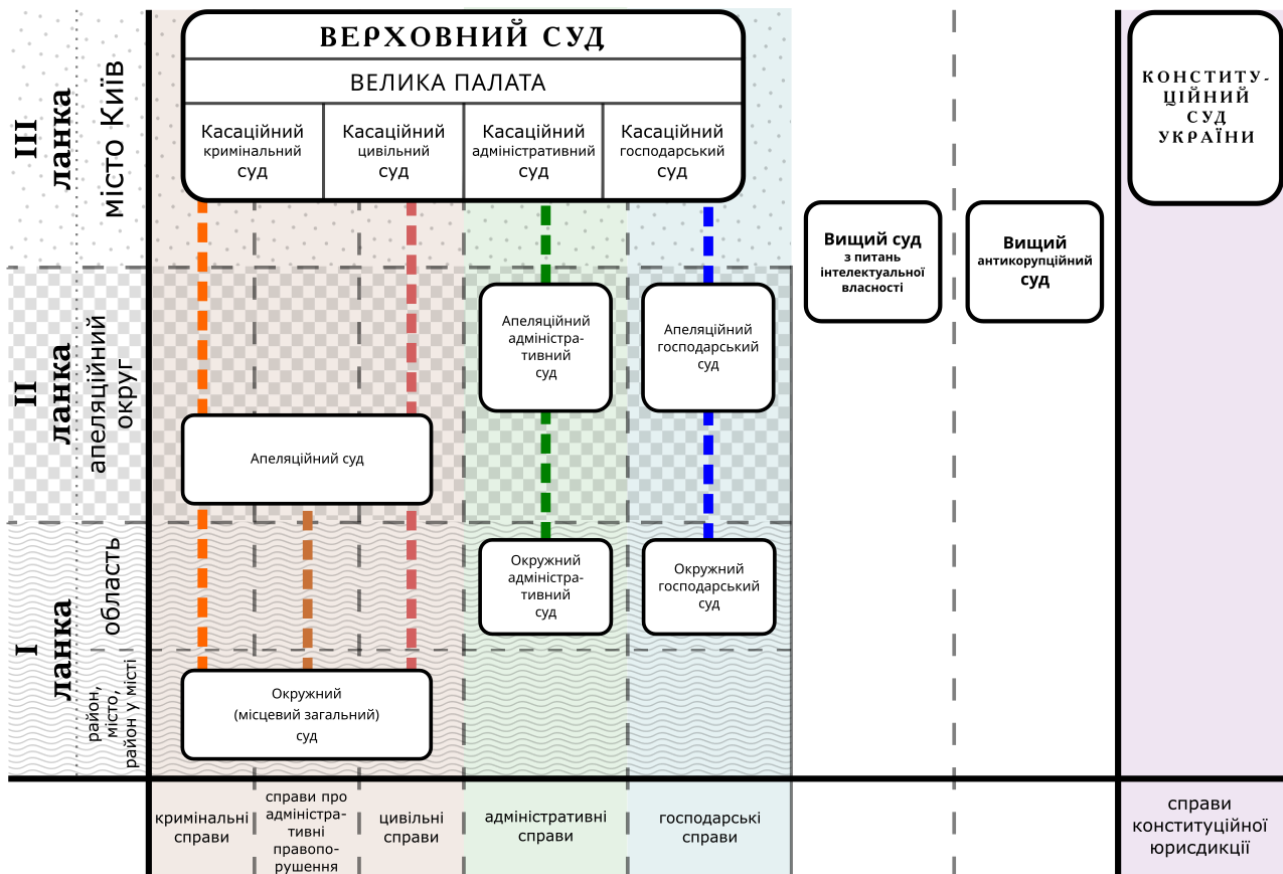

Рис. 1. Судова система України¹

Проблема юрисдикції є складною для студентів за рядом причин. По-перше, студент тільки розпочав вивчення цивільного процесуального права і ще не знає багатьох категорій науки, погано ними оперує. По-друге, норми про юрисдикцію розташовані у багатьох нормативних актах як процесуально-правових, так і матеріально-правових, студент ще не вивчив окремі процесуальні дисципліни. Зміст інституту юрисдикції складає розмежування компетенції щодо розгляду та вирішення спорів та інших правових питань (її у науці цивільного процесуального права називають ще підвідомчістю. Проте поняття підвідомчість використовується і в інших значеннях). ЦПК України використовує термін юрисдикція.

Необхідно звернути увагу на правильне розуміння положення, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Слід пам'ятати, юрисдикція судів не поширюється на відносини, що носять не правовий характер.

Якщо цивільна справа законом віднесена до цивільної юрисдикції суду, відповідно виникає питання: який конкретно суд судової системи повинен її розглянути і вирішити? Відповідь на це питання міститься у ст. ст. 23-32 ЦПК України. При вивченні цього питання слід враховувати, що законодавець в новій редакції ЦПК (від 03.10.2017 року) називає розмежування компетенції між окремими ланками судової системи інстанційною юрисдикцією, а між судами однієї ланки – територіальною юрисдикцією. В той час як в юридичній доктрині виділяють відповідно функціональну (інституційну) та територіальну підсудність.

Студент має засвоїти категорії справ, що віднесені до виключної підсудності. Слід зосередити свою увагу на справах, що віднесені до альтернативної підсудності (підсудності за вибором позивача). За місцем проживання чи перебування позивача можуть подаватись позови

¹ Судова система України. *Вікіпедія*. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.

про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб (в тому числі про відшкодування шкоди, завданої внаслідок обмеження у здійсненні права власності на нерухоме майно або його знищення, пошкодження) у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру.

Необхідно звернути увагу на підсудність справ, у яких однією із сторін є суд або суддя. Студент має знати правила визначення підсудності справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, а також справ про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України.

Слід зосередитись на наслідках порушення правил підсудності. Аналізуючи підстави передачі справи з одного суду до іншого необхідно звернути увагу на їх вичерпний перелік, специфіку кожної з них.

При вивченні питання щодо складу суду слід звернути увагу на положення глави 3 ЦПК України, Закону України "Про судоустрій та статус суддів України".

Також слід пам'ятати, що гарантією безсторонності та об'єктивності суду при розгляді та вирішенні цивільних справ виступає право на відвід (самовідвід). ЦПК України встановлює вичерпний перелік підстав його здійснення та не допускає повторної участі судді в розгляді справи. При вивченні порядку вирішення заяви про відвід необхідно звернути увагу на висловлені в науковій літературі з цього питання позиції щодо необхідності його вдосконалення.

Необхідно звернути увагу на вплив строків здійснення права на відвід, кількісного складу суддів у суді, на визначення ким буде розглядатись відповідна заява. Якщо на час подання заяви про відвід судді у суді здійснюють правосуддя менше трьох суддів, вирішення питання про відвід здійснюється суддею, який розглядає справу чи вчиняє іншу процесуальну дію. Про це постановляється ухвала.

Під час самостійного опрацювання зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття інших учасників процесу, характерні ознаки, що відрізняють їх від інших суб'єктів процесуальних правовідносин.

Слід звернути увагу на класифікацію вказаних суб'єктів залежно від мети їх участі (особи, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу; особи, які сприяють розгляду та вирішенню цивільної справи по суті). Інші учасники процесу також наділені комплексом прав та обов'язків.

Вивчаючи питання щодо осіб, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу необхідно проаналізувати спеціальні нормативно-правові акти та з'ясувати вимоги, які ставляться до вказаних осіб, їх процесуально-правове становище.

При вивченні питання щодо свідка як суб'єкта процесуальних правовідносин слід з'ясувати хто може виступати в процесі у якості свідка, які особи не підлягають допиту як свідки, які особи мають право відмовитись від давання показань, встановити коло прав та обов'язків.

Необхідно з'ясувати, які вимоги ставляться до особи експерта, якими правами він наділений та які на нього покладаються обов'язки, підстави за яких експерт може відмовитись від давання висновку. При вивченні вказаного питання потрібно опрацювати нормативно правові акти, рекомендовані до цієї теми.

Хоча між експертизою та участю спеціаліста існують спільні риси, зокрема, в обох випадках застосовуються спеціальні знання, і експерт, і спеціаліст діють в межах встановленої законодавством процедури, проте аналізуючи питання участі в цивільному процесі вказаних суб'єктів слід знати про неможливість їх ототожнення в зв'язку з наявністю суттєвих відмінностей між ними, на яких слід зосередити належну увагу (вимоги до особа, яка може виступати тим чи іншим суб'єктом, мета участі, спрямованість діяльності, характер дослідження, обов'язковість участі).

Слід звернути увагу на проблемні аспекти залучення перекладача у процес, згадати положення принципу здійснення судочинства державною мовою. Необхідно з'ясувати хто може виступати перекладачем, визначити його процесуально-правовий статус.

До кола інших учасників судового процесу введено такого нового суб'єкта, як експерт з питань права. Слід звернути увагу, що ним може виступати лише визнаний фахівець у галузі

права, визначити мету та форми його участі. Необхідно відмежовувати вказаного суб'єкта від експерта.

Семінарські заняття № 4-5 **Тема 5. Сторони в цивільному процесі**

Теоретична частина

1. Поняття сторін в цивільному процесі і їх правосуб'єктність.
2. Процесуальна співучасть: поняття, підстави, види.
3. Загальні та спеціальні процесуальні права та обов'язки позивача та відповідача.
4. Процесуальне правонаступництво.
5. Належність як характерна ознака сторін, правові наслідки неналежності. Заміна неналежного відповідача. Залучення співвідповідачів.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Позивач Олена звернулася до суду з позовом про стягнення 100 000 грн з Віктора, якою вона вказала відповідачем за договором оренди нерухомості. У ході розгляду справи Віктор надав суду докази, що договір оренди було укладено спільно з його дружиною, Людмилою. Позивач подала до суду заяву про залучення Людмили до участі у справі як співвідповідача, оскільки вона є стороною договору. Суд задовольнив цю заяву та продовжив розгляд справи за участю двох співвідповідачів.

Чи правильно суд залучив Людмилу до участі у справі як співвідповідача?

Як розподіляється відповідальність між співвідповідачами у випадку, якщо договір підписали обидва?

Чи може Людмила подати заперечення проти залучення її як співвідповідача?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2. Громадяни Олександр і Віктор спільно орендували приміщення для відкриття кав'ярні, підписавши договір оренди з власником приміщення, підприємцем Андрієм. Через пів року орендодавець достроково розірвав договір і вимагав звільнення приміщення, незважаючи на те, що орендарі оплатили оренду за рік наперед.

Олександр і Віктор подали до суду спільний позов про захист їхніх прав як орендарів і про стягнення з Андрія 50 000 грн як відшкодування за завдані збитки.

Суд прийняв позовну заяву, зазначивши, що у позивачів є спільний інтерес у справі, а їхні вимоги взаємопов'язані.

Чому позивачі мають право подати спільний позов?

Як суд визначає спільність інтересів позивачів?

Чи може Андрій вимагати розділення справи на окремі позови?

Як вирішуються питання розподілу компенсації між позивачами, якщо суд задовольнить їхні вимоги?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Громадянка Олена звернулася до суду з позовом про стягнення аліментів на утримання дитини з її колишнього чоловіка Андрія. Під час розгляду справи Андрій помер. Його син від першого шлюбу, Ігор, успадкував усе майно покійного.

Олена подала до суду заяву про заміну відповідача у справі, вказавши Ігоря як процесуального правонаступника. Суд задовольнив заяву, залучивши Ігоря як нового відповідача.

Чи є правомірною заміна відповідача у цій справі?

Чи може Ігор заперечити проти своєї участі у справі?

Як заміна відповідача вплине на розмір і умови виконання зобов'язань?

Чи може суд відмовити у заміні сторони у справі?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

4. Вітренко проживала з Морозом без реєстрації шлюбу близько 20 років. В 2007 році в цих відносинах народився спільний син (Віктор) (у свідоцтві про народження дитини, відомості про батька дитини зафіксовано за заявою батька). Громадянка Вітренко має доньку (Ірину) від першого шлюбу. Громадянин Мороз також має дитину від першого шлюбу (сина Михайла).

За час спільного проживання парою в 2019 році було придбано будинок, який було оформлено на громадянина Мороза.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року чоловік був мобілізований до лав Збройних Сил України, а 16 жовтня 2023 року загинув під час бойових дій біля населеного пункту Первомайське Донецької області.

Після смерті Мороза відкрилась спадщина. Сини Мороза Віктор та Михайло подали до нотаріальної контори заяви про прийняття спадщини.

Вітренко звернулась до суду з позовом про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання права власності на нерухоме (1/2 будинку) та рухоме майно.

Хто є відповідачем у цій справі?

Чи зміниться склад і статус учасників процесу, якщо Віктор Мороз на момент пред'явлення позову є неповнолітнім?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

5. Козлов звернувся до місцевого районного суду з позовом до Синіцина про стягнення майнових збитків в розмірі 20000 грн. завданих в результаті дорожньо-транспортної пригоди. У своєму відзиві на позов Синіцин повідомив суд, що належним відповідачем у справі є не Синіцин, а підприємство — власник автомобіля.

Чи може бути замінено неналежного відповідача?

Яка подальша процесуальна доля Синіцина у цій справі?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

6. У справі, за позовом про визнання права власності на частину будинковолодіння було закрито провадження у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди, відповідно до якої за позивачем Петровим було визнане право власності на 1/3 спірного домоволодіння.

Наступного дня після постановлення відповідної ухвали відповідач Грищенко раптово помер. Після отримання спадщини син відповідача Роман вирішив оскаржити ухвалу суду, якою була затверджена мирова угода, на тій підставі, що мирова угода, в укладенні якої він не приймав участі, не може мати для нього ніякого правового значення.

Чи може Роман оскаржити ухвалу суду про затвердження мирової угоди?

Які процесуальні дії обов'язкові для правонаступника?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: сторона, позивач, відповідач, співучасть, правонаступництво, належність сторін, заміна неналежної сторони, процесуальні права, процесуальні обов'язки.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах: Сторони виступають основними суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин у справах позовного провадження. І хоча ЦПК України в ст. 48 визначає сторін тільки шляхом їхнього перерахування, тобто вказівкою, що до них відноситься позивач та відповідач, у науці цивільного процесуального права існують суттєві напрацювання щодо визначення місця сторін у цивільному процесі, висновки щодо їхнього процесуального статусу та форм участі у процесі.

Особливу увагу слід приділити характерним ознакам сторін, що дасть можливість у подальшому правильно визначити місце та правовий статус інших суб'єктів цивільного процесу,

котрі мають подібний процесуальний статус (третьох осіб, представників, органів та осіб, які відповідно до закону мають право захищати інтереси інших осіб).

При опрацюванні навчального матеріалу за темою необхідно визначити поняття процесуальної співучасті, з'ясувати підстави її виникнення. Важливо засвоїти такі види співучасті як активна, пасивна та змішана. Зокрема, детально необхідно проаналізувати підвиди пасивної співучасті. Слід встановити особливості участі процесуальних співучасників, їх правовий статус.

Залучення до участі співвідповідача можливе за клопотанням позивача, яке має бути подане у визначені ст. 51 ЦПК України строки. На відмінну від попередньої редакції ЦПК України суд позбавлений можливості залучати до участі у справі співвідповідача за власної ініціативи навіть якщо має місце обов'язкова співучасть. Оскільки саме на суд покладений обов'язок вирішувати питання щодо складу учасників справи (постанова ВП ВС від 17 квітня 2018 року у справі № 523/9076/16-ц), то він повинен роз'яснити позивачу право на заявлення клопотання про залучення до участі у справі співвідповідача та попередити про наслідки вчинення або невчинення цієї процесуальної дії. Невиконання цього обов'язку судом свідчить, що дії суду не сприяють здійсненню ефективного правосуддя, не спрямовані на прийняття законного рішення, а також захисту прав та інтересів учасників судового розгляду, що є підставою для подальшого скасування судового рішення (постанова ВС від 05 лютого 2020 року у справі № 640/16169/17). У разі відмови позивача заявити клопотання про залучення до участі у справі співвідповідача, суд першої інстанції за результатами розгляду справи має ухвалити рішення про відмову в задоволенні позову, якщо співучасть носить обов'язковий характер, оскільки він не може приймати рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі.

Саме участь сторін у цивільному процесі та реалізація їхнього процесуально-правового статусу визначає дію принципу диспозитивності у цивільному процесі. Це проявляється у розпорядженні сторонами своїми матеріальними та процесуальними правами. При вивченні цієї теми доцільно проаналізувати процесуально-правовий статус вказаних суб'єктів шляхом виділення загальних та спеціальних прав та обов'язків, порядок їх реалізації. До загальних прав слід відносити права, якими наділені усі учасники справи незалежно від змісту юридичної заінтересованості, до спеціальних - права, якими наділений позивач, відповідач.

Вивчення питання процесуального правонаступництва слід розпочинати з з'ясування його дефініції, підстав настання. Слід звернути увагу на види правонаступництва, оскільки щодо них відсутня єдність наукових поглядів. Особливу увагу слід звернути на докази, якими може бути підтверджено право на зайняття становища суб'єкта процесу. правонаступник набуває весь обсяг прав та обов'язків, які мав його попередник. Усі дії, які вчинені в процесі до його вступу, є обов'язковими для нього. Інститут процесуального правонаступництва поширює свою дію на сторін та третіх осіб. Процесуальне правонаступництво можливе на всіх стадіях процесу. При правонаступництві процес продовжується.

Необхідно звернути увагу на те, що конфлікт може виникнути і між особами, які не перебувають у матеріальних правовідносинах. В такому разі виникає так званий "дефектний спір" — позивач не має права вимоги, а відповідач не має відповідного обов'язку перед позивачем. Проте і у цьому разі він буде виступати предметом судового розгляду, оскільки суд не з'ясовує наявність правовідносин при пред'явленні позову. Зокрема, якщо в ході судового провадження виявиться, що позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за ним, то в такому разі відповідач може визнаватись неналежним і може бути замінений. Заміна неналежного позивача не допускається.

Необхідно звернути увагу на те, що відмова у прийнятті заяви та відкриття провадження у справі за мотивами пред'явлення позову неналежним позивачем або до неналежного відповідача є неприпустимою.

Якщо заміна неналежного відповідача на належного не мала місця, то суд повинен ухвалити рішення про відмову в задоволенні позову. Це не позбавляє позивача права пред'явити позов до належного відповідача. Залучення до участі у справі належного відповідача, проте в іншому процесуальному статусі, наприклад, в якості третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, свідчить про незаконність судового рішення, оскільки процесуальні права і

обов'язки відповідача та третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, не є тотожними.

Вивчаючи це питання необхідно визначити підстави та правила застосування вказаного процесуального інституту. Необхідно звернути увагу на те, що заміна неналежного відповідача здійснюється за клопотань позивача. ЦПК України встановлює часові межі подання клопотання, які залежать від виду позовного провадження.

Заміна неналежного відповідача на належного є правом позивача, тому суд позбавлений можливості проводити заміну за власної ініціативи або, як було закріплено в раніше чинних редакціях ЦПК України, залучати належного відповідача до участі у справі як другого відповідача чи співвідповідача (постанова ВП ВС від 17 квітня 2018 року у справі № 523/9076/16-ц). Суд повинен роз'яснити позивачу право заявити таке клопотання.

Разом з тим слід звернути увагу, що якщо до Голови, члена, працівника або залученого експерта Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку подано позов про відшкодування шкоди, завданої такими особами під час виконання ними своїх повноважень, суд до закінчення підготовчого провадження, а в разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження - до початку першого судового засідання, замінює первісного відповідача Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, не закриваючи провадження у справі.

Необхідно звернути увагу на рух процесу та те, що при заміні неналежного відповідача його дії не спричиняють будь-яких наслідків для належного відповідача. Заміна неналежного відповідача можлива лише у суді першої інстанції.

Семінарське заняття № 6 ***Тема 6. Треті особи в цивільному процесі***

Теоретична частина

1. Поняття та види третіх осіб в цивільному процесі.
2. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги, їхні характерні ознаки.
3. Підстави і процесуальний порядок вступу в процес.
4. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог, їхні характерні ознаки.
5. Підстави і процесуальний порядок вступу у процес.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Позивач, Андрій, звернувся до суду з позовом до відповідача, Олега, про визнання недійсним договору купівлі-продажу квартири та витребування цієї квартири з чужого незаконного володіння. Андрій стверджує, що квартира, яку Олег придбав у іншої особи, належить йому на підставі спадкування, оскільки його батьки померли, не залишивши заповіту, а квартира є частиною спадщини.

Під час розгляду справи третя особа, Катерина, подала заяву до суду зі самостійними вимогами, стверджуючи, що квартира належить їй на підставі договору дарування, укладеного з померлими батьками Андрія, і вона є єдиним правомірним власником цього майна.

Катерина просить суд визнати її власником квартири і відмовити Андрію в позові, оскільки вона є правомірним власником згідно з договором дарування, що був укладений ще за життя її батьків.

Суд постановив ухвалу про залучення Катерини до участі у справі як третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Чи має Катерина право заявляти самостійні вимоги щодо предмета спору?

Яким чином заявлені вимоги Катерини змінюють характер позову Андрія?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2. Позивач, Ольга, звернулася до суду з позовом до відповідача, Сергія, про стягнення боргу за договором позики у розмірі 100 000 грн. Ольга стверджує, що Сергій позичив у неї цю суму на розвиток бізнесу, але так і не повернув гроші.

Під час розгляду справи до участі у процесі було залучено третю особу, Анну, яка не заявляє самостійних вимог. Анна є бухгалтером компанії Сергія і була присутня при передачі грошей. Вона підтверджує факт передачі коштів у якості свідка, а також надала документи, що підтверджують використання цих грошей для бізнесу Сергія.

В якому процесуальному статусі повинна була бути залучена Анна?

Які докази могла б надати Анна, щоб підтвердити факт передачі коштів?

Який вплив участь третьої особи без самостійних вимог може мати на результат справи?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Велесова проживала з Делієвим без реєстрації шлюбу з грудня 2019 року.

В квітні 2022 року чоловік був мобілізований до лав Збройних Сил України

В травні 2022 Делієв потрапив в полон, а у ніч на 29.07.2022 року загинув під час трагедії у в Волноваській виправній колонії № 120, що розташована в селищі Молодіжному Оленівської селищної ради.

07.01.2023 року тіло чоловіка було доставлено додому, де Велесова разом з батьками загиблого здійснила його поховання.

28.01.2023 року Велесова звернулася до суду з позовною заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та визнання права на спадщину.

Хто є відповідачем у цій справі?

Кого суд має залучити в якості третіх осіб у цій справі?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, правосуб'єктність, юридична заінтересованість.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах: Специфіка вивчення цієї теми навчальної дисципліни обумовлюється унікальністю визначення такого суб'єкта, як третя особа. Це суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у порушену у суді справу для захисту власних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, наділені матеріально-правовою заінтересованістю, яка, як правило, суперечить інтересам позивача та (або) відповідача. Важливе місце займає з'ясування значення участі у процесі третіх осіб.

Залежно від прояву матеріально-правової заінтересованості треті особи бувають двох видів: треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, та треті особи, які не заявляють таких вимог щодо предмета спору. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу як на загальні характерні ознаки третіх осіб, так і спеціальні, які визначають специфіку кожного із їх видів.

Щодо участі третіх осіб можуть застосовуватися положення про процесуальну співучасть та процесуальне правонаступництво. Треті особи можуть вступати у процес до закінчення підготовчого провадження у справі або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Треті особи, будучи об'єднані в одну групу, включають в себе таких учасників, які мають у процесі найрізноманітніші завдання щодо участі. Якщо третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, займає активну позицію у процесі, втручається у спір, висловлює свої вимоги перед судом, має відповідно, і матеріально-правову, і процесуальну заінтересованість.

Захист інтересів другої групи третіх осіб носить специфічний характер. Насамперед, слід уяснити те, що третя особа без самостійних вимог щодо предмета спору відноситься до осіб, які захищають у справі власні інтереси, оскільки майбутнє рішення суду може вплинути на їх права і

обов'язки стосовно однієї із сторін. Найчастіше такі особи беруть участь на стороні відповідача. Однак вони можуть брати участь і на стороні позивача. Слід звернути увагу на випадки залучення у якості третьої особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача Національного агентства з питань запобігання корупції.

Мета участі третіх осіб, які не заявляються самостійних вимог щодо предмета спору, — використовуючи процесуальні засоби, впливати на результат розгляду спору між позивачем і відповідачем для недопущення ухвалення несприятливого для себе рішення. Такі треті особи прагнуть певного результату по справі заради виникнення у них права вимоги до позивача (якщо вона приймає участь на його боці) або не виникнення права вимоги до неї (регресного позову) у випадку, коли третя особа приймає участь у справі на боці відповідача.

Особливість участі у процесі накладає свій відбиток на процесуальні права та обов'язки різних груп третіх осіб. Так, якщо третя особа із самостійними вимогами фактично прирівнюється у статусі до позивача (і може зайняти його процесуальне становище у випадку, коли він відмовиться від позову), то третя особа без самостійних вимог — тільки до учасників справи. Слід звернути увагу на те, що третя особа без самостійних вимог не має спеціальних прав сторони.

Слід також звернути особливу увагу на відмінності у процесуальному порядку вступу третіх осіб у процес. Так, якщо треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, вступають шляхом пред'явлення позову до позивача, відповідача або обох сторін, то треті особа без самостійних вимог, — можуть вступити у процес 1) за власною ініціативою, 2) за заявою учасників справи, 3) з ініціативи суду.

В позовній заяві третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, повинен бути обґрунтований правовий зв'язок цієї вимоги із вимогою, яка вже є предметом судового розгляду. Сторона, яка бажає залучити на свій бік третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, сама третя особа, у заяві мусять довести існування певного зв'язку, певних відносин між третьою особою і даною стороною, а також власного інтересу.

Необхідно звернути увагу також на відмінності у наслідках для процесу через їхній вступ у цивільну справу. Так, після вступу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, за її клопотання справа розглядається спочатку, а вступ у процес третьої особи без вимог не тягне за собою необхідності розгляду справи спочатку.

Слід проаналізувати критерії відмежування третіх осіб від сторін, співучасників.

Семінарське заняття № 7 **Тема 7. Представництво в цивільному процесі**

Теоретична частина

1. Поняття і значення представництва в цивільному процесі.
2. Види представництва в цивільному процесі.
3. Умови, та підстави для здійснення представництва в цивільному процесі.
4. Документи, що підтверджують повноваження представника в цивільному процесі.
5. Особливості представництва адвокатом.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Здоров'ю Іваненко (12 років) у парку розваг було завдано шкоди внаслідок нещасного випадку. Її батьки подали позов до суду про відшкодування майнової та немайнової (моральної) шкоди, завданої здоров'ю дитини.

У судовому засіданні виникла наступна ситуація:

Батько дитини, Іваненко Андрій, з'явився до суду і заявив, що представлятиме інтереси дочки.

Мати дитини, Іваненко Ганна, також прибула до суду і наполягає, що лише вона має право бути законним представником через те, що дитина живе з нею після розлучення.

Орган опіки та піклування надав до суду заяву про необхідність залучення їхнього представника, оскільки батьки дитини не змогли погодити спільну позицію у справі.

*Визначте, хто може бути представником у цій справі.
Обґрунтуйте, чи має хтось із батьків виключне право представляти інтереси дитини.
Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.*

2. Громадянин Сидоренко Олег Петрович подав позов до суду про стягнення заборгованості за договором позики. У день першого судового засідання Олег Петрович не з'явився до суду особисто, але направив до суду свого представника, адвоката Романенка Сергія Івановича.

Під час розгляду справи суд запросив документи, що підтверджують повноваження представника. Адвокат надав такі документи:

Нотаріально засвідчену довіреність від Олега Петровича на представництво його інтересів у суді.

Свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Копію паспорта позивача, пояснюючи, що її достатньо для підтвердження особи довірителя.

Одночасно у цьому ж засіданні представником відповідача виступала громадянка Іваненко Катерина Василівна, яка надала лише письмову довіреність від відповідача, підписану ним особисто, але без нотаріального посвідчення.

Оцініть, чи достатньо наданих документів для підтвердження повноважень представників позивача та відповідача.

Які саме документи є обов'язковими для підтвердження повноважень представника, що діє за довіреністю?

Чи може представник відповідача (Іваненко Катерина Василівна) брати участь у справі на підставі лише письмової довіреності без нотаріального засвідчення?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Громадянин Петров Олександр Вікторович звернувся до суду з позовом до роботодавця, ТОВ "Будтех", про стягнення невиключеної заробітної плати за два місяці. Позивач заявив, що самостійно не може брати участь у судових засіданнях через тривале відрядження за кордон, і подав заяву про залучення представника для участі у справі.

Представником позивача погодилася бути його сестра — Петрова Марина Вікторівна, яка має 20 років, не має юридичної освіти, але знайома з обставинами справи та отримала довіреність від брата, засвідчену нотаріусом.

На засіданні відповідач (ТОВ "Будтех") заявив, що Петрова Марина не може представляти інтереси позивача, оскільки вона не є адвокатом і не має спеціальної підготовки.

Чи може сестра (Петрова Марина Вікторівна) бути представником у цьому спорі?

Які умови має виконувати особа для представництва в таких справах відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України?

Чи є правомірною заява відповідача про недопустимість участі Марини Вікторівни як представника через її відсутність юридичної освіти?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

4. Громадянка Хороша Л. з 2002 року перебувала у шлюбі з Хорошим Р. У шлюбі в них народилось троє дітей: сини Василь 2004 р.н. та Тарас 2010 р.н., а також донька Олена 2006 р.н. Шлюбні відносини подружжя фактично припинилися в 2021 році.

Хороша Л. з молодшим сином в травні 2022 року виїхала за кордон. Де перебуває на даний момент. Донька є студенткою денної форми навчання в українському закладі вищої освіти.

В липні 2024 року жінка надіслала до суду поштою позовну заяву про розірвання шлюбу з Хорошим Р. та стягнення аліментів на сина Тараса та доньку Олену. В судове засідання про справу з'явилась донька Олена і надала суду довіреність посвідчену в консульстві. Із змісту довіреності вбачається, що Хороша Л. уповноважує свою доньку представляти інтереси матері та неповнолітнього брата у справі про стягнення аліментів.

Здійсніть правовий аналіз ситуації.

Хто може бути представником у цій ситуації і яким чином можуть бути посвідчені повноваження представника?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

5. Суд відмовив Петрову в допуску його до участі у справі в якості законного представника його дітей в зв'язку з тим, що він не подав документів, які б підтверджували його повноваження. А адвоката Іванова, який з'явився у судові засідання суд не допустив його до участі у процесі і слухання справи відклав, оскільки адвокат Іванов не мав доручення на ведення справи.

Які документи, що посвідчують повноваження представників?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: представник у цивільному процесі, законний представник, адвокат, довіреність, ордер, принцип змагальності, принцип диспозитивності, .

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах: Закон надає право фізичним особам вести свої справи у суді особисто або через представника. Це право є однією з гарантій конституційного права на судовий захист. У цивільному процесі вести свої справи через представників можуть не всі учасники процесу. Таке право законом надане сторонам, третім особам у справах позовного провадження, заявникам і заінтересованим особам у справах окремого провадження, заявникам та боржникам у справах наказного провадження.

При опрацюванні матеріалу за даною темою слід знати, що у науці цивільного процесуального права немає єдиного розуміння поняття представництва. Воно визначається і як система процесуальних дій, і як правовідношення, і як правовий інститут. Потрібно виокремити його характерні риси та проаналізувати відмінності даного процесуального інституту від цивільно-правового представництва.

Також необхідно при вивченні цієї теми з'ясувати значення представництва в цивільному процесі та порівняти його із значення цивільно-правового представництва.

В науці цивільного процесуального права існують різні підходи щодо визначення видів процесуального представництва. При вивченні цього питання слід зосередити увагу на класифікації представництва залежно від: ступеня обов'язковості, підстав виникнення, суб'єкта, в інтересах якого здійснюється представництво. Слід звернути увагу на те, що цивільне процесуальне право допускає подвійне представництво, тобто передоручення ведення справи законним представником договірному представникові.

Необхідно з'ясувати хто може виступати представником. Представником у суді може бути адвокат, особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність, та/або законний представник. Особливу увагу слід звернути на склад законних представників.

Представництво відповідно до статті 131² Конституції України виключно адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції - з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції - з 1 січня 2019 року. Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Конституція України визначає, що Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Відповідно до ст. 60 ЦПК України у спорах, що виникають з трудових відносин, у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність, належним чином посвідчені повноваження. Органи або інших осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, представляють у суді їх посадові особи, крім випадків, коли такі органи та особи є стороною чи третьою особою у справі.

Потрібно детально проаналізувати умови, за яких можливе представництво, а саме, праводієздатність особи, відсутність заборони закону, належним чином підтвержені повноваження.

Слід звернути увагу на відмінності посвідчення повноважень представника фізичної та юридичної особи. Довіреність фізичної особи повинна бути посвідчена нотаріально або, у визначених законом випадках, іншою особою. Відповідно до Закону № 4173-IX від 19.12.2024 року у разі задоволення заявленого клопотання щодо посвідчення довіреності фізичної особи на ведення справи, що розглядається, суд постановляє ухвалу, яка зазначається секретарем судового засідання у протоколі судового засідання. Довіреність або засвідчена підписом судді копія такої довіреності приєднується до справи.

Повноваження адвоката як представника підтверджуються одним з таких документів: 1) довіреністю; 2) ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; 3) дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

Слід окреслити правовий статус представника, його повноваження. Однією з новел ЦПК є закріплення презумпції наділення представника усім обсягом прав та обов'язків особи, яку представляють. Тобто обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності. Слід з'ясувати процесуальні права і обов'язки представника на різних стадіях цивільного процесу.

За необхідне детально проаналізувати підстави та порядок призначення, заміни законного представника судом. Доцільно зосередити увагу на процедурі припинення представництва, обмеження повноважень представника.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. запровадив категорію «професійна правнича допомога». Слід звернути увагу на складну структуру вимог щодо правового статусу адвоката. Під представництвом адвокатом в цивільному процесі необхідно розуміти вид надання правової допомоги особливим суб'єктом, який має повну вищу юридичну освіту та свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, необхідні навички в галузі застосування норм цивільного процесуального права та здійснює цю діяльність на професійній основі, за умови належним чином підтвердженні повноважень, та у встановленому законом порядку.

Цивільна процесуальна правосуб'єктність адвоката є особливою. Її реалізація відбувається у разі надання адвокатом професійної правничої допомоги при розгляді й вирішенні судами цивільних справ. Вона визначається не лише нормами ЦПК України, а і нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», локальними актами органів адвокатського самоврядування, прийнятими в межах їх компетенції.

Семінарське заняття № 8

Тема 8. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб

Теоретична частина

1. Склад органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, мета та мета, підстави їх участі в цивільному процесі.
2. Форми участі у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.
3. Цивільна процесуальна правосуб'єктність осіб, яким за законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Заступник керівника Одеської місцевої прокуратури № 1 звернувся до Київського районного суду м. Одеси із позовом, у якому просив стягнути з Кравчук на користь Одеської міської ради 781 065 грн збитків. Ці збитки були завдані невиконанням зобов'язання щодо сплати пайової участі у створенні та розвитку інфраструктури міста. Прокурор зазначив, що звернення до суду

спрямовано на захист інтересів держави, оскільки Кравчук не виконала свій обов'язок взяти участь у створенні інфраструктури.

Проаналізуйте правові підстави для звернення прокурора до суду за статтею 56 ЦПК України.

Оцініть обґрунтованість позицій судів першої та апеляційної інстанцій.

Дослідіть судову практику щодо поняття «інтереси держави».

Сформулюйте власну правову позицію щодо можливості задоволення касаційної скарги прокурора.

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2. До суду надійшла цивільна справа за позовом прокуратури, в інтересах держави в особі органу уповноваженого державою, здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах: Головного управління Держгеокадастру до Іванової І.І., третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача: Приватне підприємство «ВЛАДАР» про припинення права власності на земельні ділянки шляхом їх конфіскації.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначає, що Іванова І.І. є громадянкою російської федерації. Відповідно до Державного акту на право приватної власності на землю земельна ділянка площею 4,6026 га з цільовим призначенням для ведення товарного сільськогосподарського виробництва перебуває у власності громадянки російської федерації Іванової І.І. Дані про припинення права власності в реєстрі відсутні. На даний час вищевказані земельні ділянки перебувають в оренді Приватного підприємства «ВЛАДАР», про що внесені відповідні відомості до Державного земельного кадастру.

Проаналізуйте правові підстави для звернення прокурора до суду за статтею 56 ЦПК України.

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Малиніна звернулася до суду з позовом про позбавлення батьківських прав колишнього чоловіка Олександрова щодо їхнього 7-річного сина. Вона стверджує, що відповідач не бере участі у вихованні дитини, не сплачує аліменти та веде аморальний спосіб життя. Олександров заперечує проти позову і заявляє, що хоче бачитися з сином, але Малиніна нібито перешкоджає його спілкуванню з дитиною. Суд залучив до розгляду справи орган опіки та піклування, який провів обстеження житлових умов обох батьків і підготував висновок щодо недоцільності позбавлення відповідача батьківських прав.

Яка роль органу опіки та піклування в такій справі?

Чи є висновок органу опіки та піклування обов'язковим для суду?

Чи можуть органи опіки та піклування самостійно ініціювати звернення до суду у таких справах?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

4. Іванов подав до суду позов про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями державного органу. Він стверджує, що чиновники безпідставно відмовили йому в наданні соціальної допомоги, що порушило його права як малозабезпеченої особи. Під час судового розгляду Уповноважений Верховної Ради України з прав людини дізнався про цю справу та звернувся до суду з проханням взяти участь у процесі як третя особа, оскільки справа стосується можливого порушення прав людини з боку державних органів.

Які повноваження має омбудсман у цивільному процесі?

Коли в процес може вступити Уповноважений ВРУ з прав людини і в якому процесуальному статусі?

Чи може суд відмовити у залученні Уповноваженого ВРУ з прав людини до справи?

Яким чином омбудсман може вплинути на розгляд цієї справи?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: захист прав, органи і особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах

інших осіб, органи державної влади та місцевого самоврядування, прокурор, омбудсман, громадські організації, висновок, принцип публічності.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах: Проявом принципу публічності виступає можливість у випадках, встановлених законом, звернення до суду органів та осіб, яким надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. До складу вказаних суб'єктів відносяться Уповноважений Верховної Ради з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи. Вказані суб'єкти входять до складу учасників справи, та характеризуються лише процесуально-правовою заінтересованістю.

Необхідно звернути увагу, що вказані суб'єкти, не перебувають у відносинах представництва, з суб'єктами інтереси, яких представляють. Тому слід встановити відмінні ознаки вказаних суб'єктів від представників.

Метою їх участі є захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів. Ці суб'єкти здійснюють захист прав, свобод та інтересів інших осіб в силу реалізації своїх повноважень або в зв'язку з відповідною вказівкою закону. Значну увагу слід приділити підставам участі вказаних суб'єктів процесу, їх поділу на нормативну та фактичну. Належну увагу слід приділити підставам участі прокурора, які визначені ст. 23 Закону України «Про прокуратуру».

При вивченні вказаної теми слід з'ясувати питання про форми участі вказаних суб'єктів у цивільному процесі:

- ініціювання процесу,
- вступ в процес (в т.ч. вступ в процес для дачі висновку по справі)

Ініціювання цивільного процесу є найбільш поширеною формою участі, яка стосується усього суб'єктного складу вказаної групи. Необхідно визначити яким чином здійснюється процесуальне оформлення вступу вказаних суб'єктів процесу.

Слід звернути увагу на специфіку ініціювання процесу в судах перевірочних інстанцій прокурором, омбудсман. Студенту потрібно звернутись до ст. 24 Закону України «Про прокуратуру», ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини».

Процесуальний статус органів та осіб, визначених ст. 56 ЦПК України обумовлюється процесуально-правовим статусом особи, в інтересах якої вони діють (вони наділені усім комплексом прав та обов'язків особи, яку представляють, за винятком права укладення мирової угоди).

Слід звернути увагу, що при відкритті провадження у справі суд повідомляє особу, в інтересах якої подано заяву. У цьому випадку вона має право безпосередньо вступити у процес з наданням їй статусу позивача, що не перешкоджає відповідному органу чи особі також виступати самостійним учасником цивільного процесу. Якщо ж особа, яка має цивільну процесуальну дієздатність, в інтересах якої порушено справу, не підтримує заявлені вимоги, то суд залишає заяву без розгляду.

Аналізуючи таку форму як вступ у процес для дачі висновку по справі слід пам'ятати, що вона стосується лише органів державної влади і місцевого самоврядування. Вказана форма участі може наставати: 1) за ініціативою вказаних суб'єктів, 2) за ініціативою суду; 3) на вимогу закону. Її слід відмежовувати від висновку експерта, спеціаліста.

Особливість участі у процесі накладає свій відбиток на процесуальні права та обов'язки вказаних суб'єктів. Слід також звернути увагу на відмінності процесуального правового статусу вказаних суб'єктів при реалізації цієї форми участі процесу. Він на відміну від попередньої форми, тобто ініціювання цивільного процесу, полягає у тому, що органи державної влади та місцевого самоврядування наділені лише загальними процесуальними правами і обов'язками учасників справи, передбаченими ст. 43 ЦПК України, а також правом висловлювати свою думку щодо вирішення справи по суті.

Семінарське заняття № 9

Тема 9. Судові витрати

Теоретична частина

1. Поняття і види витрат у цивільному процесі, їх значення.
2. Судовий збір.
3. Витрати, пов'язані, з розглядом справи.
4. Попереднє визначення суми судових витрат. Забезпечення та попередня оплата судових витрат.
5. Звільнення від судових витрат.
6. Розподіл судових витрат.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Ясень 13.01.2025 року подав позов до суду щодо стягнення боргу у розмірі 50 000 грн. Суд задовольнив позов частково — у розмірі 30 000 грн. Позивач сплатив судовий збір у розмірі 1211,20 грн, а також поніс витрати на адвоката — 10 000 грн.

Як суд має розподілити судові витрати між сторонами відповідно до частково задоволених вимог?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2. Журавель 13.01.2025 року подав позов про відшкодування збитків через пошкодження автомобіля. Для встановлення суми збитків суд призначив автотоварознавчу експертизу. Вартість експертизи склала 15 000 грн, і її сплатив позивач. Суд задовольнив позов повністю.

Хто має відшкодувати витрати на експертизу?

Як документально підтвердити ці витрати?

3. Кринка 13.01.2025 року подав позовну заяву, але не усунув недоліки після отримання ухвали про залишення заяви без руху. Суд повернув позовну заяву. Позивач сплатив судовий збір у розмірі 1211,20 грн.

Чи має право позивач вимагати повернення судового збору?

Який порядок повернення судового збору?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

4. Шевчук 13.01.2025 року подав позов до суду про стягнення боргу у розмірі 100 000 грн. Під час розгляду справи сторони дійшли згоди та уклали мирову угоду, за якою відповідач погодився сплатити 70 000 грн у строк до 30 днів. Суд затвердив мирову угоду та закриття провадження у справі.

Позивач сплатив судовий збір у розмірі 1211,20 грн і поніс витрати на правничу допомогу адвоката — 15 000 грн. Відповідач також звертався до адвоката, витрати на правничу допомогу склали 10 000 грн.

Як розподіляються судові витрати у випадку укладення мирової угоди?

Чи підлягають компенсації витрати на правничу допомогу?

Як розподіляється судовий збір, сплачений позивачем, якщо мировою угодою це питання не врегульовано?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

5. 21 липня 2024 року апеляційним судом було залишено в силі рішення Хмельницького міськрайонного від 16.12.2023 року у справі позовом АТ «Райфайзен Банк Аваль», Ступки В., Крупко І, Крупко Д., Мельник Т., про захист порушеного права шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки в рахунок погашення заборгованості, яка виникла за кредитним договором. Розмір позовних вимог у цій справі, становить 403000 грн.

Який розмір судового збору за подання касаційної скарги у цій справі?

Чи є підстави для відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати, якщо Крупко Д. є недієздатним, а Ступка В. безробітна і її сукупний річний дохід за 2023 рік склав 10052 грн.?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є : судові витрати; судовий збір, ціна позову, витрати, пов'язані, з розглядом справи, забезпечення та попередня оплата судових витрат, відстрочка та розстрочка судових витрат.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Потрібно з'ясувати поняття судових витрат. Необхідно визначити мету, значення вказаного процесуального інституту. Особливу увагу слід приділити класифікації судових витрат.

При опрацюванні питання щодо судового збору за необхідно з'ясувати його поняття, визначити функції, що виконує цей вид судових витрат. Вивчаючи питання судового збору необхідно проаналізувати положення Закону України «Про судовий збір». Потрібно звернути увагу те, від чого залежить розмір судового збору та як він обраховується. Студент повинен засвоїти розміри (ставки) судового збору.

Для полегшення визначення розміру судового збору та його сплати запроваджено можливість сплати судового збору онлайн на порталі «Судова влада України» <https://court.gov.ua/>

Судова влада України

уточнено Google

СУДОВА ВЛАДА ПРЕС-ЦЕНТР СПРАВИ РЕЄСТРИ ТА СИСТЕМИ ГРОМАДЯНАМ ІНШЕ

24 лютого 2023, 08:15
Війна росії проти України - не забудемо і не пробачимо

Пошук суду Судовий збір Розклад засідань Стан розгляду справ Реєстр судових рішень

Останні новини Анонси

<https://court.gov.ua/affairs/sudytax/>

Необхідно приділити увагу встановленим пільгам щодо сплати судового збору, порядку його сплати, документам, якими може бути підтверджено факт його внесення. Вивчення питання

повернення судового збору слід здійснювати шляхом комплексного аналізу положень чинного законодавства.

Аналізуючи витрати на професійну правову допомогу, витрати сторін та їх представників, пов'язані з явкою до суду, витрати, пов'язані з залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз, витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження та вчинення інших дій, необхідних для розгляду справи студент повинен опрацювати положення підзаконних нормативних актів, перелік яких рекомендований до вказаної теми. Особливу увагу слід звернути на їх розміри, зокрема граничні, час та порядок сплати.

Необхідно з'ясувати порядок та розміри відшкодування витрат, пов'язаних з розшуком відповідача.

Необхідно звернути увагу на попереднє визначення суми судових витрат. Подається разом з першою заявою по суті спору кожною стороною. У разі невиконання цього обов'язку суд може відмовити стороні у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком суми сплаченого судового збору.

Студент має проаналізувати питання забезпечення судових витрат (суд може зобов'язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією), попередню оплату судових витрат (суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією). Варто звернути увагу на особливості забезпечення витрат на професійну правничу допомогу.

Відстрочка та розстрочка може бути застосована лише щодо сплати судового збору. Причому воно можлива не більше як до ухвалення рішення. Зменшення розміру та звільнення від оплати стосується як судового збору, так і усіх витрат, пов'язаних з розглядом справи. Зменшення розміру та звільнення від оплати судового збору, визначається Законом України «Про судовий збір».

Студент повинен засвоїти правила розподілу судових витрат. При цьому слід звернути увагу на розподіл судових витрат у випадку часткового задоволення позовних вимог, у разі відмови від позову, укладення мирової угоди. Необхідно звернути увагу на умови компенсації судових витрат за рахунок держави, їх стягнення в дохід держави.

Семінарське заняття № 10

Тема 10. Інформування учасників судового процесу. Фіксування судового процесу.

Теоретична частина

1. Поняття, значення та способи інформування учасників цивільного судочинства.
2. Судова повістка: зміст, форма та особливості вручення учасникам процесу.
3. Оголошення про виклик до суду, порядок його здійснення.
4. Протокол судового засідання.
5. Порядок фіксування цивільного процесу технічними засобами.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Суд надсилав відповідачу три повістки на його зареєстровану адресу, однак він їх не забирав. Засідання відбулося за його відсутності, і суд ухвалив рішення на користь позивача.

Чи вважається відповідач належним чином повідомленим?

Чи може відповідач оскаржити рішення?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2. Позивач подав цивільний позов, а суд призначив дату попереднього судового засідання. Повістку було відправлено відповідачу поштою, але він її не отримав через помилку в адресі,

зазначеній позивачем у заяві. Відповідач не з'явився на засідання, і суд ухвалив рішення за відсутності відповідача.

Чи порушено права відповідача через неналежне інформування?

Які дії може вжити відповідач для оскарження рішення?

Як суд має перевіряти місце проживання відповідача?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Громадянин Шайба 16.11.2023 р. подав до апеляційного суду (через суд першої інстанції) апеляційну скаргу. Апеляційну скаргу підписану апелянтом з додатками було відправлено цінним листом з описом вкладенням. При чому в описі вкладення було зафіксовано факт, що апеляційну скаргу «підписано власноруч Шайбою Геннадієм Юрійовичем».

30.12.2023 р. на вайбер громадянину Шайбі прийшла ухвала апеляційного суду про повернення апеляційної скарги як такої, що не підписана апелянтом.

Станом на 15.01.2024 р. заявнику фактично не повернули апеляційну скаргу з додатками. Коли Шайба зателефонував щодо повернення документів до канцелярії суду, йому відповіли, що за документами він має особисто приїхати до суду.

Чи належним чином було поінформовано заявника про ухвалу суду?

Які порушення процесуального закону допустив суд в цій ситуації?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: інформування учасників процесу, судова повістка, оголошення про виклик до суду, протокол судового засідання, фіксування технічними засобами.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Потрібно з'ясувати наявні в літературі підходи щодо поняття інформування учасників цивільного судочинства. Необхідно визначити його значення. Особливу увагу слід приділити способам інформування учасників цивільного судочинства. Студенту варто ознайомитись із практикою ЄСПЛ, в т.ч. щодо України.

Суд здійснює інформування учасників справи з метою: їх виклику у судове засідання або для участі у вчиненні процесуальної дії, якщо визнає їх явку обов'язковою (судовою повісткою про виклик); повідомлення про дату, час і місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії, якщо їх явка є не обов'язковою (судова повістка-повідомлення).

Основною формою інформування учасників судового процесу є судова повістка. Потрібно розмежовувати повістку про виклик та повістку повідомлення за їх сутністю, змістом. Студент повинен проаналізувати особливості їх вручення.

Слід звертати увагу на причини повернення повісток:

- «адресат відмовився», «адресат відсутній за вказаною адресою» - судова повістка вважається врученою в день проставлення у поштовому повідомленні відповідної відмітки;

- «за закінченням терміну зберігання», «інші причини, що не дали змоги виконати обов'язки щодо пересилання поштового відправлення» –не свідчить про відмову сторони від одержання повістки чи про її незнаходження за адресою, повідомленою суду.

У разі його відсутності інформування здійснюється разом із розпискою рекомендованим листом з повідомленням про вручення або кур'єром за адресою, зазначеною стороною чи іншим учасником справи.

Судова повістка може бути вручена стороною, її представником (за їх згоди), а також безпосередньо у суді.

Особливу увагу слід звернути на інформування через електронний кабінет . В такому випадку надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС) або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та

електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу. Умовою доступу виступає електронна ідентифікація особи.

Слід звернути увагу на те яких суб'єктів цивільного процесу суд може викликати або повідомляти телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

В окремих випадках інформування учасників справи щодо призначення справи до розгляду та про дату, час і місце проведення судового засідання чи проведення відповідної процесуальної дії може здійснюватися судом з використанням засобів мобільного зв'язку, що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику, шляхом надсилання такому учаснику справи текстових повідомлень із зазначенням веб-адреси відповідної ухвали в Єдиному державному реєстрі судових рішень (ЄДРСР) за наступних умов:

- письмової заяви учасника справи;
- відсутності в учасника справи електронного кабінету;
- наявності технічної можливості.

Студентам необхідно врахувати положення ст. 12-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», яка регламентує порядок виклику в суд та повідомлення про судові рішення, якщо остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи учасників справи знаходиться на тимчасово окупованій території.

Оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України допускається щодо:

- будь-якого учасника справи за умови, якщо остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження або місця роботи знаходиться на тимчасово окупованій території у разі відсутності електронного кабінету;
- відповідача, третьої особи, свідка, зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, а також заінтересованої особи у справах про видачу обмежувального припису.

Також інформацію про перебіг судового провадження заінтересована особа, може отримати з джерел технічного фіксування судового процесу.

Необхідно засвоїти, яким чином здійснюється фіксування ходу судового процесу.

Потрібно звернути увагу на те, що суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Допускаються випадки використання відеозаписувального технічного засобу, які студент має засвоїти. Слід розрізняти види відтворення технічного запису судового засідання та опанувати підстави вчинення такої дії. Потрібно уявити процедуру здійснення учасниками справи права на подання зауважень щодо технічного запису судового засідання.

Одночасно з проведенням фіксування технічними засобами секретарем судового засідання ведеться протокол судового засідання. Вивчаючи питання про протокол судового засідання, необхідно з'ясувати суть і зміст цього документа, порядок його складання, внесення зауважень та порядком їх розгляду. Студент має відмежовувати його від протоколу щодо окремих процесуальних дій.

Семінарське заняття № 11 **Тема 11. Цивільні процесуальні строки**

Теоретична частина

1. Поняття і значення процесуальних строків.
2. Види процесуальних строків.
3. Обчислення процесуальних строків.
4. Зупинення, продовження і поновлення процесуальних строків.
5. Службові строки.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Іваненко уклала договір позики з громадянином Петренком на суму 50 000 грн із строком повернення до 1 січня 2021 року. Петренко борг не повернув. Іваненко довгий час не подавала позов до суду, оскільки вважала, що Петренко не зможе повернути гроші через складне фінансове становище. Лише у березні 2024 року Іваненко дізналася, що Петренко придбав автомобіль, та зрозуміла, що може розраховувати на повернення боргу. Вона подала позов до суду в травні 2024 року.

У судовому засіданні відповідач Петренко подав заяву про застосування позовної давності, зазначивши, що трирічний строк закінчився ще 1 січня 2024 року.

Чи може суд задовольнити позов Іваненко, незважаючи на заяву Петренка?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2. Банк подав позов до Ковалю, у якому вимагав повернення заборгованості у розмірі 150 000 грн. Суд зобов'язав Ковалю подати відзив на позов у строк до 15 лютого 2025 року.

Проте 10 лютого Коваль захворів на грип із високою температурою та був на лікарняному до 20 лютого. Через це він не встиг підготувати та подати відзив у встановлений строк. Лише 25 лютого Коваль подав до суду клопотання про поновлення строку разом із відзивом.

Чи вважатиметься пропуск строку поважним?

Чи може суд поновити/продовжити строк для подання відзиву?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Суд залишив позовну заяву без руху через її недоліки. Позивача зобов'язали усунути ці недоліки до 15 серпня 2024 року. 14 серпня 2024 року позивач подав клопотання про подовження строку, оскільки ще очікував на відповідь від державної установи, необхідну для оформлення документів.

Як суд повинен діяти в цій ситуації?

Чи є це поновленням чи продовженням строку?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

4. Рішенням суду від 16.01.2024 року було визнано недійсним кредитний договір між ПАТ «Приватбанк» та Корійчук. В березні 2024 року Факторингова компанія «Омега» звернулася з апеляційною скаргою на рішення суду першої інстанції. В апеляційній скарзі апелянт зазначив, що 16.02.2024 року придбав кредитне зобов'язання Корійчук в кредитному портфелі у ПАТ «ПриватБанк» і став новим кредитором. Про існування судового провадження і рішення дізнався тільки в березні 2024 року, коли отримав матеріали кредитних справ від первинного кредитора, тому просить поновити строк на апеляційне оскарження, як такий, що пропущений з поважних причин.

Коли закінчуються строки, що обчислюються днями та місяцями?

Чи є підстави для поновлення процесуального строку?

Які права набула Факторингова компанія «Омега» як правонаступник ПАТ «Приватбанк» у справі?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: оперативність судочинства, строк, термін, їх перебіг, обчислення процесуальних строків, продовження строків, поновлення строків, службові строки.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах: При опрацюванні навчального матеріалу слід мати на увазі, що однією із властивостей цивільної процесуальної форми є її терміновість, тобто законодавче визначення часових меж для здійснення процесуальних дій. Установлення процесуальним законодавством процесуальних строків забезпечує своєчасний

розгляд та вирішення цивільних справ, своєчасний захист порушеного, невизнаного, оспорюваного права та законного інтересу.

Аналіз видів процесуальних строків слід здійснювати шляхом зосередження уваги на їх класифікації залежно від: способу встановлення, суб'єктів, яким вони адресовані, тривалості, чіткості визначення. Після опрацювання вказаного матеріалу студент повинен засвоїти конкретні процесуальні строки вчинення тих чи інших процесуальних дій.

Важливе значення має порядок обчислення цивільних процесуальних строків. В зв'язку з чим студент повинен з'ясувати початок перебігу та закінчення строків. Слід звернути увагу на те, що за загальним правилом, останній день процесуального строку триває до 24 години, при цьому необхідно враховувати, що вчинення дії в судах можливо лише протягом робочого дня. Проте строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення документи чи матеріали, грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Необхідно звернути увагу на зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків.

При аналізі зупинення слід звернути увагу на те, що підстави для зупинення процесуальних строків є такими ж, як і для зупинення провадження у справі (ст. ст. 251, 252 ЦПК України). Із дня відновлення провадження у справі перебіг процесуальних строків продовжується, тобто час на який було зупинено провадження у справі не входить до процесуального строку. Проте процесуальний строк включає час, який сплинув до його зупинення.

Увага студента повинна бути звернена й на наслідки пропущення процесуальних строків, процедуру їх поновлення, продовження.

Поновлення строку передбачає відновлення первісного строку для вчинення відповідної процесуальної дії. Продовження передбачає надання додаткового часу для вчинення процесуальної дії. Суд поновлює, продовжує строк лише у разі його пропущення з поважних причин за клопотанням сторони або іншої особи. Слід звернути увагу на те, що законодавством чітко не визначено питання щодо можливості повторного продовження того самого строку. Немає єдиної думки з даного питання й в науковій літературі.

Студент повинен з'ясувати поняття, види службових строків у цивільному процесі.

Тема 12. Відповідальність в цивільному процесі

Методичні вказівки для опрацювання теми

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є : види юридичної відповідальності в цивільному судочинстві; підстави для притягнення до відповідальності; заходи процесуального примусу.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Однією із гарантій принципу законності у цивільному процесі є встановлення негативних наслідків невиконання чи неналежного виконання обов'язків учасниками цивільного процесу. Одним із ключових аспектів є відповідальність учасників процесу, яка забезпечує належний перебіг судового провадження та дотримання правових норм.

Ці методичні рекомендації спрямовані на допомогу студентам у засвоєнні основних понять, видів відповідальності та механізмів її застосування в цивільному процесі.

У цивільному судочинстві застосовуються різні види відповідальності залежно від правової природи правопорушення, залежно від форми участі суб'єктів у цивільному процесі. Тому поряд з цивільним процесуальним законодавством студентам рекомендується відтворити окремі знання норм Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України.

Цивільна процесуальна відповідальність – це встановлені нормами цивільного процесуального права і забезпечені державним примусом заходи впливу на учасників цивільного процесу через нове/додаткове зобов'язання та/або обмеження в процесуальних правах за невиконання/неналежне виконання процесуальних обов'язків або зловживання процесуальними правами.

Підставами цивільної процесуальної відповідальності є: цивільне процесуальне правопорушення та зловживання цивільними процесуальними правами/повноваженнями.

Цивільне процесуальне правопорушення – порушення конкретним учасником цивільного процесу встановлених нормами цивільного процесуального вимог цивільної процесуальної форми, у тому числі правил, що встановлюються безпосередньо судом, шляхом вчинення неправомірних процесуальних дій та/або бездіяльності, у формі свідомого невиконання відповідних процесуальних обов'язків

Зловживання процесуальними правами виступає особливим різновидом цивільного процесуального правопорушення. При зловживанні процесуальними правами відбувається порушення умов здійснення цивільних процесуальних прав. ЦПК не містить офіційної дефініції ЗПП, лише конкретизовано окремі види процесуальної поведінки, що можуть бути визнані зловживанням залежно від конкретних обставин справи (ч. 2 ст. 44 ЦПК).

За невиконання/неналежне виконання процесуальних обов'язків та/або зловживання процесуальними правами ЦПК передбачено заходи процесуального примусу. Такі заходи залежно від характеру санкцій, що застосовуються до порушника поділяються на:

- такі, що накладають нове/додаткове зобов'язання: попередження (ст.ст. 144, 145 ЦПК); привід (ст.ст. 144, 147 ЦПК); штраф (ст.ст. 144, 148 ЦПК);
- такі, що обмежують в процесуальних правах: видалення із залу судового засідання (ст. ст. 144, 145 ЦПК) заміна особи в процесі (ч. 2 ст. 145 ЦПК);
- змішані: тимчасове вилучення доказів для дослідження судом (ст.ст. 144, 146 ЦПК); постановлення окремої ухвали (ст.ст. 262, 385, 420 ЦПК).

Необхідно дослідити кожен із видів заходів процесуального примусу. Слід звернути увагу на склад осіб, до яких може бути застосовано такий захід процесуального примусу як попередження, видалення із залу судового засідання. Потрібно звернути увагу на склад осіб, до яких не може бути застосований такий захід як привід. Студент має з'ясувати підстави застосування штрафу, його розміри.

Семінарські заняття № 12-14

Тема 13. Докази та доказування в цивільному процесі

Теоретична частина

1. Поняття та види доказів в цивільному процесі.
2. Вимоги, яким повинні відповідати джерела інформації, щоб бути прийнятими судом в якості доказів: належність, допустимість, достатність та достовірність.
3. Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, допитаних як свідків.
4. Показання свідків як джерело доказової інформації.
5. Письмові докази. Речові докази. Електронні докази.
6. Висновок експерта як засіб доказування.
7. Поняття та мета доказування в цивільному процесі. Етапи доказування у цивільному процесі.
8. Правова кваліфікація спірного правовідношення як етап перший доказування в цивільному судочинстві.
9. Поняття предмету доказування. Обставини, які не підлягають доказуванню.
10. Збір, подання, витребування доказів. Забезпечення доказів.
11. Процесуальний порядок дослідження доказів судом. Огляд доказів за їх місцезнаходженням. Судові доручення.
12. Оцінка доказів судом.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Позивач звернувся до суду з вимогою стягнути з відповідача 50 000 грн за договором позики. У якості доказів позивач надав розписку, у якій відповідач підтверджує отримання грошей. Відповідач заперечив проти позову, стверджуючи, що гроші не отримував, а розписка була підписана ним під тиском. Суд запропонував відповідачу надати докази своїх тверджень

(наприклад, письмові свідчення чи записи, які підтверджують його слова). Відповідач не зміг надати таких доказів.

Суд ухвалив рішення на користь позивача, оскільки відповідач не довів обґрунтованість своїх заперечень.

Чи відповідає таке рішення суду принципу законності?

Як принцип змагальності впливає на подання та оцінку доказів сторонами?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2. Суд першої інстанції встановив, що жоден із письмових доказів, доданих до позовної заяви позивачем, не засвідчений у встановленому порядку; позивач не зазначив, оригінали яких доказів наявні у нього та в яких осіб наявні інші докази, оригінали яких відсутні у позивача; учасникам справи роз'яснено вимоги до подання письмових доказів. За таких обставин суд першої інстанції зробив висновок, що надані позивачем в обґрунтування своїх позовних вимог докази не є допустимими, тому відмовив у задоволенні позовних вимог Петра до Івана за їх недоведеністю.

Натомість апеляційний суд не спростував висновок суду першої інстанції про те, що надані позивачем копії документів не засвідчені у встановленому порядку; зробив висновок, що такі копії документів є допустимими, оскільки інші сторони не заявили про їх недостовірність

Чи мав право суд першої інстанції визнати копії документів недопустимими, якщо вони не були належним чином засвідчені?

Чи виправданий висновок апеляційного суду про те, що відсутність заперечень інших учасників автоматично робить докази допустимими?

Яка роль має бути відведена роз'ясненням суду щодо вимог до подання доказів?

Сформулюйте правову позицію позивача, який доводить, що суд апеляційної інстанції ухвалив правильне рішення.

Розробіть правову позицію відповідача, який обґрунтовує недопустимість доказів.

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Петро звернувся до суду з позовом до Богдана про стягнення боргу за договором позики. Обґрунтовуючи позовні вимоги, Петро посилався на те, що відповідач отримав у нього в борг грошові кошти в сумі 1 800 доларів США на строк до 01 лютого 2024 року, про що власноруч написав розписку. Богдан взяті на себе зобов'язання щодо повернення боргу не виконав. Рішенням суду позов задоволено. Ухвалою Апеляційного суду апеляційну скаргу Богдана відхилено, рішення районного суду залишено без змін.

Богдан подав касаційну скаргу, яка мотивована тим, що грошові кошти він позичив не у Петра, а у його матері Оксани. Позику він повернув частинами до 01 лютого 2024 року. Боргову розписку він склав під погрозою. Суди попередніх інстанцій не взято до уваги його пояснення та показання свідків, а також докази, які підтверджують факт повернення боргу. Апеляційний суд відмовив йому у задоволенні клопотання про допит свідків, чим порушив його право на захист від пред'явлених до нього безпідставних позовних вимог, не надав йому можливості довести факт повернення боргу, що є прямим порушенням Конституції України.

Чи є боргова розписка належним та допустимим доказом укладення договору позики відповідно до вимог ЦПК України?

Як суд має перевіряти достовірність розписки, якщо відповідач стверджує, що вона складена під погрозою?

Чи є твердження Богдана про повернення боргу частинами допустимим доказом, якщо він не надав письмових підтверджень цього факту?

Чи можуть показання свідків вважатися допустимими доказами у справі про стягнення боргу за договором позики, якщо вони не підтверджені іншими доказами?

Які докази є допустимими для підтвердження того, що Богдан повернув борг частинами ?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

4. Михайло звернувся з позовом до Оксани, в якому просив встановити факт проживання з відповідачем однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 1997 року по 25 грудня 2023 року, визнати

домоволодіння їх спільною сумісною власністю, визнати за ним право власності на 1/2 частину вказаного житлового будинку та поділити в натурі вказане домоволодіння між ним та відповідачем у рівних долях.

Суд у задоволенні позову відмовив. Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу Михайла залишено без задоволення, а рішення районного суду - без змін.

Касаційна скарга мотивована тим, що суд першої інстанції прийшов до помилкового висновку з яким погодився і суд апеляційної інстанції, що матеріали справи не містять належних доказів, які б свідчили про наявність у сторін до укладення шлюбу спільного бюджету та спільних витрат, ведення спільного господарства та придбання майна в інтересах сім'ї.

Також заявник зазначає про те, що факт проживання з відповідачем однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 1997 року по 25 грудня 2007 року, в тому числі і на час придбання відповідачем спірного домоволодіння, а саме, 10 листопада 2004 року підтверджується показаннями п'яти свідків.

Крім цього, даний факт підтверджується і народженням спільної дитини, сина Олексія.

Чи є свідчення свідків належними доказами для підтвердження факту проживання Михайла та Оксани однією сім'єю без реєстрації шлюбу?

Чи достатньо народження спільної дитини для підтвердження факту спільного проживання сторін як сім'ї?

Які інші докази, крім показань свідків та народження дитини, могли б підтвердити ведення спільного господарства, наявність спільного бюджету та спільних витрат?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

5. Рішенням суду першої інстанції, що набрало законної сили 21.06.2021 року було задоволено позов АТ «Райффайзен Банк Аваль» до громадянки Сороки про стягнення заборгованості за договором споживчого кредитування. В травні 2024 року ТОВ «Цикл Фінанс» звернулось до суду із заявою про заміну стягувача у виконавчому листі в справі з огляду на те, що ТОВ «Цикл Фінанс» в січні 2024 року придбало кредитне зобов'язання Сороки.

На підтвердження факту зміни кредитора заявник надав суду ксерокопію договору факторингу з додатками.

Громадянка Сорока заперечила факт зміни кредитора посилаючись на те, що вона не була письмово поінформована про будь-які правочини щодо її кредитного зобов'язання, а також поставила під сумнів достовірність копії та подала клопотання про витребування оригіналів відповідних документів. Суд постановив ухвалу про витребування належним чином завіреної копії договору факторингу з додатками.

Яку ухвалу мав постановити суду у цій ситуації?

Який наслідок неподання оригіналів доказів до суду?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

6. ТОВ «ГазЗбут» звернулося до суду з позовною заявою до громадянина Кравчука про стягнення заборгованості за спожитий природний газ. Відповідач на підтвердження факту сплати коштів за спожитий природний газ надав суду роздруковку скріншоту з його особистого кабінету SBank, із змісту якої вбачається, що він здійснив оплату за спожитий природний газ на суму зазначену в позовній вимозі позивача.

Чи є роздруковка скріншоту в цій справі належним, допустимим, достовірним та достатнім доказом?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: докази, пояснення сторін, покази свідка, письмовий доказ, речовий доказ, електронний доказ, висновок експерта, доказування, змагальність, етапи доказування.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Під час вивчення зазначеної теми потрібно з'ясувати поняття доказів. Особливу увагу слід приділити поділу їх на види. Необхідно звернути увагу на розмежування понять докази і засоби доказування, також на таких елементах як зміст доказу, процесуальна форма доказу, процесуальний порядок його одержання та дослідження.

Під час вирішення завдань, що стосуються належності доказів та допустимості засобів доказування, обов'язково слід користуватися нормами матеріального права, які регулюють спірні правовідносини. Необхідно враховувати також те, які докази є достовірними та достатніми.

Потрібно сконцентрувати увагу на особливостях допиту малолітніх і неповнолітніх свідків, особливостях дослідження змісту особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції. При вивченні вказаного питання слід звернутися до положень, що регламентують стадію розгляду справи по суті.

Вивчаючи докази слід приділити належну увагу виокремленню їх різновидів. Студент має розмежовувати оригінал та копію таких доказів та засвоїти те, що електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом, паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом.

Опановуючи такий засіб доказування як висновок експерта необхідно звернути увагу на види експертизи, можливість роз'яснення та доповнення висновку. Студенту слід звернути увагу на те, що висновок експерта з питань права не є засобом доказування.

При опрацюванні засобів доказування доцільно згадати положення, які вивчались студентом при опрацюванні теми "Інші учасники процесу".

Доказування є проявом принципу змагальності у цивільному процесі і спрямоване на встановлення істини у справі. Цікавою для обговорення на семінарських заняттях є тема, до якого виду пізнання слід віднести судові пізнання: а) до наукового пізнання; б) до донаукового житейського або в) до самостійного типу пізнавальної діяльності людей. Студентам рекомендується звернутися до філософської літератури і до рекомендованих джерел. Необхідно повторити також матеріал щодо доказування і спростування з курсу "Логіка".

Спірним у проблемі судового доказування є питання про суб'єкти доказової діяльності, зокрема, чи може бути суб'єктом доказування суд? Студенти повинні шукати на це питання відповідь у рекомендованій їм літературі і виробити власне відношення до цієї проблеми.

Необхідно звернути увагу на те, що в теорії цивільного процесуального права немає спільності поглядів щодо кількості стадій (етапів) доказування.

Доказування розпочинається із правової кваліфікації спірного правовідношення. Слід звернути увагу на склад обставин, які складають предмет доказування.

Аналізуючи підстави звільнення від доказування необхідно взяти до уваги, що загальновідомі обставини характеризується об'єктивними та суб'єктивними межами. Розглядаючи преюдиційність фактів необхідно розуміти, що вона ґрунтується саме на властивостях законної сили судових рішень, звернути увагу на особливості преюдиційності вироків, постанов. Студент повинен засвоїти підстави, за яких можлива відмова від визнання обставин. Він повинен звернути увагу на те, що презюмовані обставини не відносяться до обставин, які не підлягають доказуванню, а перерозподіляють обов'язок щодо доказування.

Студент має засвоїти часові межі подання доказів (за загальним правилом, разом з поданням позивачем позовної заяви, відповідачем - відзиву, третьою особою – пояснень). Якщо наявні об'єктивні причини неможливості подання у наведені строки, то учасник справи має про це письмово повідомити суд та зазначити: доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк; докази, які підтверджують, що особа здійснила всі залежні від неї дії, спрямовані на отримання вказаного доказу.

У разі неможливості самостійного надання доказів учасником справи можливе їх витребування. Слід звернути увагу на дискусійність в науковій літературі визначення поняття витребування доказів. Потрібно засвоїти хто має право на витребування доказів, процесуальну форму та порядок здійснення такого права. Окрема увага має бути приділена наслідкам неподання витребуваних доказів. Студент має опанувати витребування окремих доказів у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

З метою забезпечення захисту інтересів учасників справи, цивільне процесуальне законодавство закріплює інститут забезпечення доказів. Його норми регламентують процесуальний порядок вжиття судом термінових заходів щодо закріплення фактичних даних, з метою використання їх у якості доказів, якщо згодом їх подання стане неможливим або утрудненим. Слід звернути увагу на розмежування підстав та способів забезпечення доказів, специфіку змісту заяви про забезпечення доказів, що обумовлюється визначенням способу забезпечення, порядок її розгляду.

Потрібно проаналізувати особливості подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви. Звернути увагу на правові наслідки неподання позовної заяви у вищевказаному випадку, зокрема, відшкодування судових витрат, заподіяних збитків.

Студент має чітко розмежовувати витребування доказів в порядку ст. 84 ЦПК України та витребування доказів як спосіб їх забезпечення.

Аналізуючи етапи доказування потрібно звернути увагу на розмежування понять порядок дослідження доказів та спосіб дослідження.

Студент має ознайомитись із видами оцінки доказів, наведеними в науковій доктрині. Він також має засвоїти правила оцінки доказів.

Семінарське заняття № 15
Тема 14. Загальні засади позовного провадження.

Теоретична частина

1. Поняття і суть позовного провадження як основного виду цивільного судочинства.
2. Види позовного провадження. Загальна характеристика загального та спрощеного провадження.
3. Поняття позову, його елементи, види позовів.
4. Позовна заява як підстава ініціювання позовного провадження.

Практична частина

Вирішити ситуаційні завдання:

1. Сергієнко подав до суду позов до сусіда Петренка про відшкодування матеріальної шкоди у розмірі 180000 грн. Він стверджує, що через дії відповідача було пошкоджено його автомобіль, який стояв на спільній прибудинковій території. Петренко заперечує свою вину та вимагає проведення експертизи. Суд під час відкриття провадження по справі має визначити, у якому провадженні розглядати справу: спрощеному чи загальному.

Чи може ця справа розглядатися у спрощеному позовному провадженні? Відповідь обґрунтуйте з посилання на норми чинного законодавства.

Які критерії визначають можливість розгляду справи у спрощеному порядку?

Чи може відповідач наполягати на розгляді справи у загальному позовному провадженні?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

2. Оленіна подала позов до свого колишнього роботодавця про стягнення заборгованості із заробітної плати у розмірі 255 000 грн. Вона зазначила, що відповідач не заперечує наявності боргу, але ухиляється від виплати. Суддя в ухвалі про відкриття провадження зазначив, що справа буде розглядатися в порядку загального позовного провадження.

Чи правильно обрано суддею вид провадження для розгляду цієї справи?

Чи є ця справа малозначною?

Що вплине на вибір виду провадження у даній справі?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

3. Андреев подав до суду позов до автосервісу про відшкодування шкоди у розмірі 30 000 грн. Він стверджував, що після ремонту автомобіля в сервісі машина отримала серйозні пошкодження двигуна через неякісно виконані роботи.

Під час підготовчого судового засідання Андреев дізнався, що причиною пошкоджень був не неправильний ремонт, а використання неякісних запчастин, які встановили в сервісі. У зв'язку з цим він подав заяву про зміну підстав позову: тепер він обґрунтовував свої вимоги не неналежним ремонтом, а постачанням дефектних деталей.

Чи має право позивач змінити підстави позову на цій стадії?

У чому різниця між зміною предмета та підстав позову?

Як зміна підстав вплине на подальший розгляд справи?

Чи може суд відмовити у такій зміні?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

4. Мариніна подала до суду позов до сусідки Оксенової про відшкодування майнової шкоди у розмірі 50 000 грн. Вона стверджувала, що відповідачка затопила її квартиру, що спричинило пошкодження меблів та ремонту. За 5 днів до початку судового засідання Мариніна подала заяву про зміну предмета позову, просячи додатково стягнути ще 20 000 грн моральної шкоди.

Чи є зміна предмета позову в цій ситуації допустимою?

У чому різниця між зміною предмета та зміною підстав позову?

Чи може суд відмовити у задоволенні заяви про зміну предмету позову?

*Як зміна предмета позову вплине на подальший розгляд справи?
Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.*

5. Група мешканців села поблизу річки Вовк створили громадську організацію з метою захисту своїх прав та відновлення природної чистоти річки. Громадська організація звернулася до суду із колективним позовом проти промислового підприємства, яке скидає відходи у воду. Позивачі стверджують, що через діяльність заводу вода в річці стала забрудненою, зникла риба, а у мешканців почали з'являтися проблеми зі здоров'ям. Дослідження місцевої екологічної організації підтвердило перевищення вмісту шкідливих речовин у воді.

Позивачі вимагають:

- Припинити незаконні викиди у річку;
- Компенсацію екологічної шкоди громаді у розмірі 2 млн грн;
- Відшкодування витрат на лікування мешканців;
- Zobov'язати підприємство провести заходи з очищення річки.

Підприємство заперечує проти позову, стверджуючи, що немає доказів прямого зв'язку між їхньою діяльністю та забрудненням, а позивачі мають подавати індивідуальні позови, оскільки шкода кожному громадянину різна.

Чи можуть мешканці, створивши громадську організацію, звернутися до суду із колективним позовом у цій ситуації?

Які докази необхідні для підтвердження порушення екологічних прав?

Чи може суд відмовити у розгляді справи як колективного позову?

На яких підставах? Чи має підприємство відповідати не лише перед позивачами, а й перед державою за забруднення довкілля?

Наведіть приклади аналогічних справ із судової практики.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є : позовне провадження; види позовного провадження; позов; предмет позову; підстава позову; зміст позову; позов про присудження; позов про визнання; перетворювальний позов; груповий позов; позовна заява.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Основним видом захисту, у порядку якого здійснюється захист права, є позовне провадження. Засобом порушення цього провадження є позов.

Для позовного провадження характерна наявність, по-перше, двох сторін — позивача та відповідача і, по-друге, спору про право цивільне. Для позовної форми також характерно те, що порядок розгляду і вирішення цивільних справ точно визначений законом.

При вивченні теми необхідно звернути увагу на те, що правила позовного провадження є загальними, тобто вони застосовуються при розгляді справ у порядку інших видів судочинства, хоча і з певними винятками та доповненнями, прямо встановленими законом.

Необхідно проаналізувати ознаки позовного провадження та переглянути положення ЦПК України, що здійснюють регламентацію інших видів проваджень. Проте на даному етапі не ставиться за мету детальне вивчення наказного та окремого проваджень, а радше побіжне ознайомлення з ними, з метою розмежування видів цивільного судочинства.

Особливу увагу слід звернути на види позовного провадження: загальне та спрощене. На їх спільні та відмінні риси.

В загальному позовному провадженні відсутній чіткий перелік справ, в той час як щодо спрощеного позовного провадження він навпаки встановлений. Є справи, які суд розглядає в порядку спрощеного позовного провадження, та які можуть бути розглянуті в ньому. У загальному позовному провадженні обов'язково проводиться підготовче засідання, а в спрощеному - воно відсутнє. В загальному позовному провадженні учасники справи мають право особисто або через своїх представників приймати участь у підготовчому засіданні, судовому

засіданні, рішення у справі повинно ґрунтуватися на законі та фактах, які встановлені судом у судовому засіданні, визначеним у законі способом.

Спрошене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин; справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд; справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. В той час як загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрошеному позовному провадженні. (ч. 4 ст. 19 ЦПК). Тому, аналізуючи питання про перелік справ, що можуть розглядатися в порядку спрошеного позовного провадження, необхідно з'ясувати суть і зміст такого поняття як малозначні справи та справи незначної складності.

Студент також повинен також засвоїти, які справи не можуть бути розглянуті справи у порядку спрошеного позовного провадження, як от: що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділ майна подружжя; щодо спадкування; щодо приватизації державного житлового фонду; щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; в яких ціна позову перевищує 250 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; інші вимоги, об'єднані з вищевказаними вимогами.

Під час вивчення зазначеної теми потрібно пам'ятати, що попри те, що спрошене провадження є окремим видом позовного провадження, воно має похідний характер від загального позовного провадження. Це впливає із змісту норми ч.1 ст.279 ЦПК, відповідно до якої *розгляд справи у порядку спрошеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими цим Кодексом для розгляду справи в порядку загального позовного провадження, з особливостями, визначеними у цій главі X розділу III ЦПК*. Інакше кажучи правові норми, які регулюють порядок спрошеного позовного провадження регламентують як спеціальні правові норми, так і загальні норми, які визначають загальні правила позовного провадження.

Студент повинен приділити належну увагу формам стадії розгляду справи по суті у справах, що розглядаються в порядку спрошеного позовного провадження (судовому засіданні з повідомленням сторін; без повідомлення сторін). Про розгляд справи з повідомлення сторін у судовому засіданні сторона має подати клопотання, а суд вирішити щодо його задоволення або відхилення. Зокрема якщо сторони (та свідки) у судове засідання не викликаються, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється.

При ознайомленні з процедурою спрошеного провадження слід звернути увагу на так зване “перше судове засідання”, про яке йдеться в ст. 279 та інших статтях ЦПК. Адже у справах спрошеного провадження дата першого судового засідання є тим «рубіконом», який визначає можливість реалізації більшості процесуальних прав. Так, наприклад, якщо справа розглядається без повідомлення сторін, то вона розглядається за наявними у справі матеріалами, тобто за матеріалами, які з'явилися у справі до першого судового засідання.

Право на судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав чи охоронюваних законних інтересів, громадян і організацій здійснюється шляхом звернення до суду з позовом. Позов є одним з найбільш складних, але разом з тим достатньо досліджених, інститутів цивільного процесуального права. В науці право на позов розглядається в різних аспектах. Окремі автори виділяють право на позов в матеріально-правовому та процесуальному аспекті. Позов в процесуальному аспекті – це звернена до суду вимога про захист прав та інтересів. В цьому сенсі позов це засіб порушення цивільної справи. Позов в матеріально-правовому аспекті – це право на задоволення власних позовних вимог. Тобто право на позов в даному аспекті це саме спірне суб'єктивне право, яке може бути примусово здійснене. Ряд спеціалістів розглядають позов як єдине поняття, яке має дві сторони: матеріально-правову та процесуально-правову.

Особливо складними для розуміння є питання конструкції позову. В науковій доктрині відсутня єдність поглядів з цього питання. Наявні концепція триелементної структури позову, в

якій прийнято виділяти наступні складові: предмет, підстава та зміст; двохелементної структури позову, в якій прийнято виділяти наступні складові: предмет, підстава.

Значення предмету позову полягає в тому, що правильне його визначення дозволяє найбільш повно та якісно встановити обставини справи та обрати оптимальний спосіб захисту порушених прав та законних інтересів позивача. Підстава позову – це частина позову, яка відображає обставини, на які позивач посилається як на обґрунтування своїх вимог. Зміст позову – це частина позову, яка відображає спосіб захисту права обраний позивачем, тобто ту сукупність дій суду вчинення яких просить(вимагає) позивач для захисту свого порушеного, оспореного чи невизнаного права).

Елементи позову мають велике значення в цивільному процесі. Предмет позову дозволяє визначити коло прав та обов'язків, вид правовідношення питання про існування яких повинен встановити суд для того щоб вирішити спір між сторонами. В сукупності з підставами позов предмет визначає межі судового доказування, межі судового розгляду. Зміст позову вказує на спосіб захисту який має застосувати суд.

Важливо засвоїти вимоги щодо форми та змісту позовної заяви. Слід звернути увагу на копії, які додаються до позовної заяви, зокрема, копії позовної заяви та копії всіх документів, що додаються до неї. Вони додаються відповідно до кількості відповідачів та третіх осіб. Потрібно засвоїти перелік категорій справ, з яких не додаються копії документів.

1.4. Самостійна робота студентів

Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здобуття вищої освіти. Реалізація цієї мети обумовлює надзвичайну важливість самостійної роботи в навчальному процесі.

Самостійна робота студента – це основний засіб оволодіння навчальним матеріалом таким здобувачем у вільний від обов'язкових аудиторних занять час. Дана форма організації навчальної роботи має ціллю сприяти розвитку творчих здібностей аспірантів як особливого виду здобувачів вищої освіти: формуванню особистості фахівця, здатного до самостійного аналізу та творчого пошуку, спроможного нестандартно вирішувати завдання; усвідомлюючого перспективи професійного і особистісного саморозвитку, такого що вміє оцінювати і регулювати власну діяльність та самоосвіту впродовж всього свого життя.

В рамках **першої частини** навчальної дисципліни «Цивільне процесуальне право» передбачається два типи самостійної роботи студентів: основна (визначена в п. 1.4.1, виконується впродовж вивчення навчальної дисципліни), а також додаткова (здійснюється за узгодженням з викладачем у формі індивідуальних завдань, що визначаються для студентів з урахуванням їх особистих інтересів і здібностей).

Самостійна робота здійснюється опосередковано, без безпосередньої участі керівника, але під його контролем. Залежно від типу самостійної роботи керівник може визначати час її здійснення в процесі навчальних занять, узгоджувати її з іншими видами навчальної діяльності, пропонувати конкретні завдання, проводити інструктаж щодо їх виконання, з'ясовувати повноту, глибину та обсяг обов'язково виконаного завдання, здійснювати допоміжні заходи (консультації, спостереження, співбесіди та ін.) з опосередкованого управління діяльністю студентів і діагностики якості самостійної роботи.

1.4.1. Завдання для самостійної роботи студентів

Завдання на самостійну роботу являє собою сукупність процесуальних документів (актів судів усіх інстанції по окремо взятій справі (номер справи та реквізити фінальної судової постанови в Єдиному державному реєстрі судових рішень – далі ЄДРСР) викладач доводить до кожного здобувача індивідуально на першому семінарському занятті.

Самостійна робота здається у строки визначені викладачем в письмовій формі викладачу особисто (в електронній формі надсилається на пошту викладача вказану в силабусі).

Структура самостійної роботи:

1. номер справи та посилання на фінальний судовий акт в ЄДРСР

2. загальний опис обставин справи (до 1 стор.)

3. питання до кейсу за темами:

Тема 1. Поняття та значення цивільного процесуального права

Чи може до цієї справи бути застосована практика ЄСПЛ як джерело права?

Якщо так, то які саме рішення ЄСПЛ?

Тема 2. Принципи цивільного процесуального права

Про порушення яких принципів цивільного процесуального права свідчать факти, на які учасники справи посилаються як на підставу оскарження судових рішень в порядку апеляційного провадження?

Про порушення яких принципів цивільного процесуального права свідчать факти, на які учасники справи посилаються як на підставу оскарження судових рішень в порядку касаційного провадження?

Тема 3. Цивільний процес: мета, завдання, структура. Види судочинства

В порядку якого судочинства повинна розглядатися ця справа?

В порядку якого провадження може розглядатися справа цієї категорії?

Тема 4. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних відносин

Якому суду підсудна ця справа?

Тема 5. Сторони в цивільному процесі

Визначте сторін у цій справі?

Чи має місце у справі процесуальна співучасть?

Тема 6. Треті особи в цивільному процесі

Чи мають залучатися до участі у цій справі треті особи, якщо так, то хто саме

Тема 7. Представництво в цивільному процесі

Хто може виступати представником у цій справі?

Яким чином може бути засвідчено повноваження представника?

Тема 8. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб

Чи доцільна участь у даній справі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб?

Якщо так, то який саме орган/особа і на захист якого учасника справи?

Тема 9. Судові витрати

Який розмір судового збору за ініціювання судового провадження у цій ситуації?

Чи є підстави для відстрочення, розстрочення або звільнення від сплати судового збору?

Тема 10. Інформування учасників судового процесу. Фіксування судового процесу

Яким чином здійснювалось інформування учасників процесу?

Тема 11. Цивільні процесуальні строки

Чи дотримано процесуальні строки судом та учасниками процесу?

Тема 12. Відповідальність у цивільному процесі

Чи було застосовано процесуальні санкції в даному провадженні

Тема 13. Докази та доказування

Які докази з наведених в ситуації відповідають вимогам належності, достатності, достовірності та допустимості?

4. Складіть проект процесуального документа (позовної заяви) по справі

1.4.2. Вимоги до виконання та оформлення студентами самостійної роботи

При виконанні завдань самостійної роботи здобувачі повинні використовувати науково-монографічну літературу, міжнародні, законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, правозастосовчу практику (в т.ч практику МКА, ЄСПЛ та інших національних та міжнародних судових органів та несудових установ і організацій, компетентних вирішувати приватно-правові спори) статистичні дані, аналітичну інформацію тощо.

Виконання завдання передбачає підготовку письмових відповідей на питання, що охоплюють усі теми загальної частини цивільного процесуального права та підготовку проєкту первинного процесуального документа по матеріалам справи (позовної заяви).

Оформляється самостійна робота у письмовій або електронній формі (за вимогою викладача).

Самостійна робота у письмовому вигляді оформляється на аркушах А-4, які скріплюються скорозшивачем або прошиваються. Робота починається з титульного аркуша (зразок 1). Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Текст самостійної роботи повинен бути набраний шрифтом TimesNewRoman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, лівє – 3,0 см, правє – 1,0 см..

Оцінювання самостійної роботи здійснюється наступним чином:

1. Правильна відповідь на кожне питання – дозволяє студенту отримати до 0,5 балів.

За правильні відповіді за усі питання в сукупності студент може отримати до 10 балів.

2. За належним чином підготовлений проєкт позовної заяви здобувач може отримати також до 10-х балів, що включають:

a) Правильно оформлено документ з усіма реквізитами – 2,0 бал;

b) Зміст документа характеризується логічністю, обґрунтованістю – до 3,0 балів;

c) Зміст документа характеризується правильними посиланнями на нормативні джерела – до 2,0 балів

d) Правильні додатки до документа - до 3 балів;

1.5. Індивідуальні завдання

Здобувач за обов'язковим погодженням з викладачем може виконати одне індивідуальне завдання. Індивідуальні завдання передбачаються у формі рефератів, есе, доповідей, слайдів-презентацій, таблиць, схем.

Максимальна кількість балів за виконання індивідуального завдання не може перевищувати 5 балів. Критерії оцінювання індивідуальних завдань визначаються в силабусі.

1.5.1. Основні вимоги до написання індивідуальних завдань

При виконанні індивідуальних завдань студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, судову практику, статистичні дані, аналітичну інформацію судових органів.

При виконанні індивідуального завдання у формі **реферату**, останній повинен містити наступні структурні елементи: титульна сторінка встановленого зразка (зразок 1.), вступ, параграфи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності).

Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки.

Список джерел повинен складатися в кількості не менше 10 і повинен бути оформлений відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40).

Роботи повинні виконуватись комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних полів: лівого — 30 мм, верхнього та нижнього — 20 мм, правого — не менше 15 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення завдання і повинно бути виконано шрифтом TimesNewRoman кеглем 14 з 1,5 міжрядковим інтервалом.

При виконанні індивідуального завдання у формі **доповіді**, остання повинно відповідати таким же вимогам щодо оформлення, що і реферат з наступними особливостями: обсяг правового доповіді повинен відповідати вимогам конкретного заходу, на якому планується оприлюднення результатів індивідуальної наукової роботи, кількість використаних джерел визначається самим здобувачем.

Рекомендована структура доповіді: вступна частина, в якій зазначається актуальність теми та ключова проблема, яку досліджував здобувач. Основна частина, в якій зазначаються ключові результати дослідження здобувача. Висновок – частина в якій формулюються авторські висновки та пропозиції здобувача щодо вирішення відповідної проблеми.

При виконанні індивідуального завдання у формі **презентації** остання повинна містити від 10 до 20 слайдів по одній темі дисципліни.

При виконанні індивідуального завдання у формі **таблиці**, остання розміщується симетрично на сторінці таким чином, щоб зручно було її розглядати без повороту, або з поворотом на кут 90 за годинниковою стрілкою.

Таблиця повинна складатися із номера таблиці, найменування таблиці і самої таблиці. Номер таблиці і її найменування повинно вказуватись над таблицею, починаючи від лівого її кута за формою: "Таблиця 1. Назва таблиці". Крапку в кінці не ставлять.

Таблиця повинна бути розподілена на графи (колонки) і рядки. Ліву першу колонку та перший верхній ряд таблиці слід використовувати для назви критеріїв аналізу представленого в таблиці матеріалу. Якщо таблицю розділяють на частини і переносять на інші сторінки або розміщують одну частину під одною чи поряд. Допускається нумерація граф на початку таблиці і при перенесенні частин таблиці на наступних сторінках. У всіх випадках назва таблиці розміщуються тільки над першою її частиною.

Креативність вітається.

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра приватного права**

САМОСТІЙНА РОБОТА

3

**навчальної дисципліни
«ЦИВІЛЬНЕ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ
ПРАВО»**

Виконав:

Шевчук Іван Петрович,

здобувач 1 групи III курсу юридичного факультету за спеціальністю 081 Право за денною формою навчання

Перевірила:

Трач Оксана Михайлівна,

доцентка кафедри приватного права, кандидатка юридичних наук, доцентка

Хмельницький
2025

1.6. Курсові роботи

Курсова робота - це самостійна навчально-наукова робота з елементами дослідження, яка виконується здобувачами з метою закріплення та поглиблення знань, здобутих під час вивчення навчальної дисципліни та формування навичок їх застосування для вирішення конкретного фахового завдання, а також публічного захисту отриманих результатів.

Виконання курсових робіт є самостійним освітнім компонентом, тому заміна такої форми іншими видами роботи (науковими роботами, рефератами, іншими творчими роботами) не допускається.

Тематика курсових робіт конкретизована в Навчально-методичних матеріалах до навчальної дисципліни "Цивільне процесуальне право" (частина друга).

Вимоги до написання курсових робіт конкретизовано в «[Навчально-методичних матеріалах до виконання курсових робіт з навчальних дисциплін кафедри цивільного права та процесу](#) для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право».

1.7. Форми та методи контролю

1.7.1. Поточний контроль

Поточний контроль знань здобувачів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

- 1) усне або письмове (у тому числі тестове) бліц-опитування здобувачів щодо засвоєння матеріалу попередньої лекції;
- 2) усне або письмове (у тому числі тестове) опитування на семінарських заняттях;
- 3) вирішення практичних кейсів
- 4) проведення симуляцій в офлайн- та/або онлайн- форматах;
- 5) виконання робіт у формі есе, таблиць, схем;
- 6) оприлюднення результатів індивідуальної самостійної та/або позааудиторної роботи;
- 7) захист підготовленого публічного виступу.

При оцінюванні поточної успішності застосовуються різні **методи**:

- 1) стандартні методи оцінювання: усне та/або, письмове опитування/перевірка, графічна, практична (кейсова), тестова перевірка.
- 2) нестандартні методи оцінювання: само- та взаємо- оцінювання, система накопичення балів тощо.
- 3) комбіновані методи

1.7.2. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі заліку в шостому семестрі та екзамену в сьомому семестрі для денної форми здобуття освіти і заліку в сьомому семестрі та екзамену в восьмому семестрі для заочної форми здобуття освіти

1.7.3. Питання для підсумкового контролю, що проводиться у формі заліку

1. Наука цивільного процесуального права: поняття, значення.
2. Предмет та методи науки цивільного процесуального права.
3. Система науки цивільного процесуального права.
4. Цивільне процесуальне право як галузь права: поняття, предмет та метод правового регулювання.
5. Джерела цивільного процесуального права.
6. Норми цивільного процесуального права. Дія цивільних процесуальних норм в часі, просторі та стосовно осіб.
7. Судова практика та юридична доктрина як джерела цивільного процесуального права України.
8. Поняття та характерні ознаки принципів цивільного процесуального права.
9. Система принципів цивільного процесуального права.
10. Класифікація принципів цивільного процесуального права.
11. Значення принципів цивільного процесуального права для правозастосовчої практики

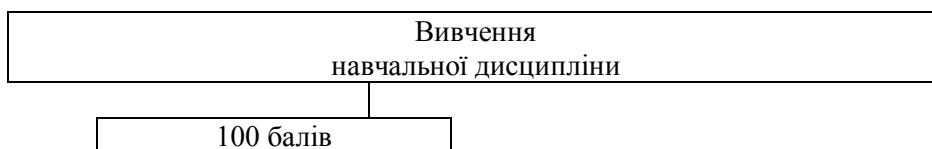
12. Принципи цивільного процесуального права в контексті цілей 5, 10 Цілей сталого розвитку до 2030 року
13. Цивільний процес (цивільне судочинство): поняття та значення.
14. Мета та завдання цивільного судочинства.
15. Цивільна процесуальна форма, як характерна ознака цивільного процесу
16. Структура цивільного процесу: процесуальні дії, стадії, провадження.
17. Види цивільного судочинства.
18. Позовне та непозовні провадження як види цивільного судочинства.
19. Поняття цивільних процесуальних правовідносин та їх ознаки.
20. Структура цивільних процесуальних правовідносин.
21. Склад суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.
22. Види суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин залежно від характеру юридичної заінтересованості.
23. Суд — обов'язковий суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин.
24. Поняття та види цивільної юрисдикції.
25. Склад суду. Відводи.
26. Присяжні в складі суду: поняття, значення, повноваження.
27. Поняття сторін в цивільному процесі і їх правосуб'єктність.
28. Належність як характерна ознака сторін, правові наслідки неналежності.
29. Заміна неналежного відповідача.
30. Залучення співвідповідачів.
31. Процесуальна співучасть: поняття, підстави, види.
32. Загальні та спеціальні процесуальні права та обов'язки позивача та відповідача.
33. Процесуальне правонаступництво.
34. Порядок вступу в процес по справі правонаступника і його правове становище.
35. Поняття третіх осіб в цивільному процесі.
36. Види третіх осіб в цивільному судочинстві.
37. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги. Підстави і процесуальний порядок вступу в процес.
38. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог. Підстави і процесуальний порядок вступу у процес.
39. Поняття і значення представництва в цивільному процесі.
40. Види представництва в цивільному процесі.
41. Умови, та підстави для здійснення представництва в цивільному процесі.
42. Документи, що підтверджують повноваження представника в цивільному процесі.
43. Склад органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, мета та мета, підстави їх участі в цивільному процесі.
44. Форми участі у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.
45. Цивільна процесуальна правосуб'єктність осіб яким за законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.
46. Поняття і види витрат у цивільному процесі, їх значення.
47. Судовий збір.
48. Витрати, пов'язані, з розглядом справи.
49. Попереднє визначення суми судових витрат.
50. Забезпечення та попередня оплата судових витрат.
51. Звільнення від судових витрат.
52. Розподіл судових витрат.
53. Поняття та значення інформування учасників цивільного судочинства.
54. Способи інформування учасників цивільного судочинства .
55. Судова повістка як основний інструмент інформування учасників цивільного судочинства.

56. Зміст та форма судових повісток, особливості їх вручення учасникам процесу.
57. Оголошення про виклик до суду, як інструмент інформування учасників цивільного судочинства, порядок його здійснення.
58. Протокол судового засідання та технічний запис, як джерела інформації про судовий процес.
59. Порядок фіксування цивільного процесу.
60. Поняття і значення процесуальних строків. Види процесуальних строків.
61. Обчислення процесуальних строків. З
62. Зупинення, продовження і поновлення процесуальних строків.
63. Службові строки.
64. Види юридичної відповідальності в цивільному судочинстві.
65. Цивільна процесуальна відповідальність: поняття та особливості.
66. Зловживання цивільними процесуальними правами як підстава притягнення до цивільної процесуальної відповідальності.
67. Заходи процесуального примусу.
68. Поняття та види доказів в цивільному процесі.
69. Вимоги, яким повинні відповідати джерела інформації, щоб бути прийнятими судом в якості доказів: належність, допустимість, достатність та достовірність.
70. Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, допитаних як свідків.
71. Показання свідків як джерело доказової інформації.
72. Письмові докази.
73. Речові докази.
74. Електронні докази.
75. Висновок експерта як засіб доказування.
76. Поняття та мета доказування в цивільному процесі.
77. Етапи доказування у цивільному процесі.
78. Правова кваліфікація спірного правовідношення як етап перший доказування в цивільному судочинстві.
79. Поняття предмету доказування. Обставини, які не підлягають доказуванню.
80. Збір, подання, витребування доказів.
81. Забезпечення доказів.
82. Процесуальний порядок дослідження доказів судом.
83. Огляд доказів за їх місцезнаходженням.
84. Судові доручення.
85. Оцінка доказів судом.
86. Поняття і суть позовного провадження як основного виду цивільного судочинства.
87. Види позовного провадження.
88. Поняття позову, його елементи, види позовів.
89. Позовна заява як підстава ініціювання позовного провадження.
90. Загальна характеристика спрощеного провадження.

Залік може бути проведено в формі тестування, усного/письмового опитування, вирішення ситуаційного завдання. Форма визначається на розсуд викладача і завчасно доводиться до відома здобувачів.

2. Схема нарахування балів

2.1. Нарахування балів здобувачам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до [Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова](#).

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 15 лекційних занять (у шостому семестрі) та 18 (у сьомому семестрі) лекційних занять за денною формою здобуття освіти.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

Форма здобуття освіти	К-сть лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій																		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Загал.
Денна (6 семестр)	15	0,7	1,3	2,0	2,7	3,3	4,0	4,7	5,3	6,0	6,7	7,3	8,0	8,7	9,3	10,0	X	X	X	10
Денна (7 семестр)	18	0,6	1,1	1,7	2,2	2,8	3,3	3,9	4,4	5,0	5,6	6,1	6,7	7,2	7,8	8,3	8,9	9,5	10	10

2.3. Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 3 до [Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова](#).

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 15 (у шостому семестрі) та 18 (у сьомому семестрі) семінарських занять за денною формою здобуття освіти.

За результатами семінарського заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п.4.3.8. 3 до [Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова](#).

2.4. За самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань здобувачі денної форми здобуття освіти можуть отримати загалом до 20.

2.5. Оцінювання за результатами підсумкового контролю у формі заліку здійснюється за критеріями, визначеними в п. 4.5.1. 3 до [Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова](#).

2.6. У си́лабусі навчальної дисципліни може бути встановлено особливості нарахування та обчислення балів, отриманих здобувачем під час лекції, семінарського заняття та за виконання самостійної та індивідуальної роботи з урахуванням змісту накопичувальної системи оцінювання та граничних показників визначених в п. 4.2, 4.5.2.1 3 до [Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова](#).

7. Рекомендовані джерела

7.1. Основні джерела

7.1.1. Основні літературні джерела

1. Васильєв С. В. [Цивільний процес України](#). Київ : Алерта, 2019. 506 с.
2. Голубева Н. Ю. [Електронне судочинство: міжнародний досвід](#) [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. 204 с. [URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14039>] DOI: 10.32837/11300.14039.
3. Дяченко С. В., Рябченко Ю. Ю., Самілик Л. О. [Цивільний процес України: практикум](#). Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 312 с.
4. Ізарова І. О., Ханік-Посполітак Р. Ю. [Цивільний процес України](#). 3-тє вид. Київ : Дакор, 2019. 274 с.
5. Карнаух Т. М., Ханік-Посполітак Р. Ю. [Цивільне процесуальне право України](#). Київ : Юстініан, 2011. 399 с.
6. [Курс цивільного процесу](#) / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
7. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / за заг. ред. В. І. Теремецького. Київ : Професіонал, 2020. 496 с.
8. Орел Л. В., Калашник О. М. [Цивільне право та процес](#). Харків : Право, 2021. 424 с.
9. [Особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ](#) / У. Б. Андрусів, О. Б. Верба-Сидор, Ю. В. Верхола та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 404 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2738>.
10. Пригоцький В. А. [Цивільний процес: курс лекцій](#). Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 484 с.
11. Середницька І. А. [Цивільний процес в питаннях та відповідях](#). Одеса : ОДУВС, 2019. 143 с.
12. [Складання цивільно-правових документів](#) / укл. О. М. Обривкіна ; Державний податковий університет. Ірпінь, 2024. 256 с.
13. [Теоретичні проблеми цивільного процесуального права](#) / за заг. ред. М. М. Ясинка. Київ : Алерта, 2016. 734 с.
14. Факас І. Б., Борденюк О. В., Шелудяков Р. С. [Цивільний процес \(загальна частина\)](#). Чернівці, 2021. 111 с.
15. [Цивільне право і процес: сучасний стан та шляхи удосконалення](#) / А. О. Дутко, Р. М. Римарчук, Н. В. Ортинська та ін. Львів, 2019. 190 с.
16. [Цивільне процесуальне право України \(Загальна частина\)](#) / за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с.
17. [Цивільне процесуальне право України \(Особлива частина\)](#) / за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 240 с.
18. [Цивільне процесуальне право України](#) / за ред. В. О. Кучера, А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 728 с.
19. [Цивільне процесуальне право. Тестові завдання](#) / за заг. ред. О. В. Щербанюк. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 446 с.
20. [Цивільне процесуальне право: казуси](#) / за заг. ред. О. В. Щербанюк. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 86 с.

21. [Цивільний процес \(загальна частина\)](#) / кер. авт. кол. А. В. Коваленко. 2-е вид. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 192 с.
22. [Цивільний процес \(загальна частина\)](#) / О. М. Обушенко, К. І. Чижмарь, Д. В. Журавльов та ін. Київ : Тек Прес, 2014. 208 с.
23. [Цивільний процес](#) / за заг. ред. В. А. Кройтора. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.
24. [Цивільний процес](#) / за заг. ред. К. В. Гусарова. Харків : Оберіг, 2022. 229 с.
25. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Вид. 2-ге / за заг. ред. М. М. Ясинка. Київ : Алерта, 2020. 810 с.
26. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар/ за заг. ред. Н. В. Василюк, Б. І. Гулька, О. О. Кота. Київ : ВД «Дакор», 2021. 1028 с.
27. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Вид. 2-ге / за заг. ред. М. М. Ясинка. Київ : Алерта, 2020. 810 с.
28. [Цивільно-процесуальні документи у наказному та окремому провадженнях](#) (зразки оформлення) / за ред. В. О. Кучера. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 192 с.
29. [Цивільно-процесуальні документи у позовному провадженні](#) (зразки оформлення) / Р. Я. Демків, І. М. Євхутич, Т. В. Курило та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 212 с.

7.1.2. Нормативно-правові, міжнародні акти та акти тлумачення

1. Конвенція про захист прав і основних свобод людини (Рим, 04.11.1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
5. Кодекс законів про працю України 10.12.1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
7. Про автоматизовану систему документообігу суду: положення, затверджене Радою суддів України 02.04.2015 № 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025414-15>.
8. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України № 3477-IV від 23.02.2006 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
10. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
11. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>.
12. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>.
13. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 р. № 784 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>.
14. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
15. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
16. Про нотаріат : Закон України № 3425-XII від 02.09.1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
17. [Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів](#): Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.

18. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>
19. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
20. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. URL: № 1402-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
21. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>
22. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ: Наказ Державної судової адміністрації України від 17.12.2013 р. №173. <http://dsa.court.gov.ua/userfiles/Nakaz%20173.pdf>
23. Про затвердження інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового засідання: Наказ Державної судової адміністрації України від 06.06.2022 р. №156. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text>

7.2. Додаткові джерела

Тема 1. Поняття та значення цивільного процесуального права

1. Волкова Н. В. **Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві**. Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. 444 арк.
2. **Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України** : зб. наук. пр. учасн. IV наук.-практ. кругл. столу (м. Київ, 17 червня 2021 р.). Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 180 с.
3. Соп'яненко О. Ю. **Верховенство права в цивільному судочинстві України**. Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Сумський національний аграрний університет. Суми, 2022. 201 арк.
4. LiberAmicorum Вячеслав Комаров / за ред. Т. Комарової. Харків : Право, 2020. 1192 с.
5. Антошкіна В.К. Способи і правила тлумачення норм права та договорів. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 4 (29). Том 1, 2019. С. 8–14. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v4-1_2019/4.pdf.
6. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Дотримання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при підготовці до судового розгляду справ судом касаційної інстанції. Університетські наукові записки. 2006. № 2 (18). С. 117–123.
7. Борисенко М. О. Вплив практики Європейського суду з прав людини на єдність правозастосування в судовій системі України. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 3(30). С. 142-151.
8. Васирина Н.В. Зміст цивільно-процесуального регулювання. Підприємство, господарство і право. 2017.10. С. 16 – 21.
9. Васильєв С. В. **Порівняльний цивільний процес**. Київ : Алерта, 2015. 352 с.
10. Клещенко Н.О Роль правової доктрини на формування національного законодавства: реалії сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал № 6. 2022. С. 31–33. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/5.pdf
11. Куп'янська А.М. Використання доктринальних засад юридичної науки в окремих думках суддів Конституційного Суду. Часопис Київського університету права. 2022. № 1. С. 32-37. URL: https://kup.edu.ua/doc/chasopis/chasopis_2022_1.pdf
12. Попадинець Г. О. Правова культура як важливий елемент правової системи України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 782. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_782_25
13. **Порівняльний цивільний процес** / Т. В. Заварза, С. М. Бервено, Л. В. Новікова, К. М. Тоцька. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 156 с.

14. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1. Загальнотеоретична та історична юриспруденція / О.В. Петришин, В.Я. Тацій, О.Д. Святоцький, С.І. Максимов, С.П. Рабінович; ред.: О.В. Петришин. Х.: Право, 2013. 975 с.
15. Стрійський Ю.В. Вплив правової доктрини на законотворчу і правозастосовну практику. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Вип. 84. С. 109-112. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/311409>
16. Цивільний процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про цивільне судочинство / за заг. ред. С. Я. Фурси, С. С. Бичкової. Київ : Алерта, 2023. 640 с.

Тема 2. Принципи цивільного процесуального права

1. Дмитрієва М. М. **Реалізація принципу правової визначеності: вітчизняний і зарубіжний досвід.** Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2024. 271 арк.
2. **Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України** : зб. наук. пр. учасн. IV наук.-практ. кругл. столу (м. Київ, 17 червня 2021 р.). Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 180 с.
3. Кузьменко К. О. **Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві.** Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Сумський національний аграрний університет. Суми, 2023. 226 арк.
4. Музичко С. Г. **Принцип процесуальної економії в цивільному судочинстві України.** Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2024. 221 арк.
5. Соп'яненко О. Ю. **Верховенство права в цивільному судочинстві України.** Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Сумський національний аграрний університет. Суми, 2022. 201 арк.
6. Мельник Я. Я. **Безпека цивільного процесу: теоретико-правове дослідження.** Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.01 Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2019. 505 арк.
7. Васирина Н.В., Притика Ю.Д. Розвиток приватних засад в цивільному процесі. Право України. No 2.2019. С. 162-174.
8. **Доступ до правосуддя в умовах сталого розвитку** / за заг. ред. Ю. Притики та І. Ізарової. Київ : Дакор, 2021. 478 с.
9. Ізарова І. О. **Теоретичні засади цивільного процесу Європейського Союзу.** Київ : Дакор, 2015. 335, [1] с.
10. Коханська М. Принципи цивільного судочинства, які забезпечують своєчасність судового захисту. Підприємство, господарство і право. 2018. № 9 С. 14-18. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/49ea9659-b430-43e0-ab68-a2ebcd033eca/content>
11. Миколаєць В. А. Котович І. О. **Принципи та процедури судочинства («Цивільнесудочинство»)** : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 150 с.
12. Перепелюк В. Вплив принципів права на формування єдиної правозастосовної практики. Публічне право. 2019. № 4. С. 153–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2019_4_19
13. Сакара Н. Ю. **Проблема доступності правосуддя у цивільних справах.** Харків : Право, 2010. 256 с.
14. Ткачук О. С. **Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві.** Харків : Право, 2016. 600 с.
15. Хотинська-Нор О.З. Принципи змагальності та диспозитивності як вихідні засади цивілістичного процесу України. Вісник Вищого адміністративного суду України. 2014. No 1. С. 28–33.

Тема 3. Цивільний процес як предмет правового регулювання цивільного процесуального права

1. Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України : зб. наук. пр. учасн. IV наук.-практ. кругл. столу (м. Київ, 17 червня 2021 р.). Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 180 с.
2. Кожевнікова А. В. [Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого розвитку](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Сумський національний аграрний університет. Суми, 2023. 224 арк.
3. Bilousov, Y.V., Hariievska, M.B., Bondarenko-Zelinska, N.L., Trach, O.M., Chudyk-Bilousova, N.I. Digitalization of civil justice in Ukraine. *AsiaLifeSciences*. Issue 22 (1), July 2020, Pages 209-226. <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85087568939&origin=resultslist>
4. Балюк М. І., Луспенник Д. Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції. Х. : Харків юридичний, 2008. 708 с. (Серія «Судова практика»).
5. Бобрик В. І. (2020) Диференціація цивільного судочинства: методологія, стан і перспективи: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 636 с.
6. Бобрик М. Методологія визначення стадійності цивільного судочинства Приватне право і підприємництво. 2022. № 21. С. 24-32. <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2022/21/5.pdf>
7. Братель О. Новий погляд на проблемні питання визначення завдань і мети цивільного судочинства. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 4. С. 3-12. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/04/2.pdf>
8. Гетманцев М. Завдання цивільного судочинства за цпк України та цпк республіки молдова: порівняльно-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 4-8. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/11/2.pdf>
9. Гетманцев М. Реалізація завдань цивільного судочинства через призму цифровізації правосуддя. Приватне право і підприємництво. 2024. № С. 142-147. <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2024/24/19.pdf>
10. Захарова О.С. Завдання цивільного судочинства. Деякі теоретичні проблеми. Адвокат. 2009. № 11. С. 10–13. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/adv_2009_11_1.pdf
11. Миколаєць В. А. Котович І. О. Принципи та процедури судочинства («Цивільнесудочинство») : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 150 с.
12. Савчин Н. Завдання цивільного судочинства крізь призму практики Європейського суду з прав людини. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 65-69. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/12.pdf>

Тема 4. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних відносин

1. Мельник Я. Я. [Безпека цивільного процесу: теоретико-правове дослідження](#). Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.01 Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2019. 505 арк.
2. Рябченко Ю. Ю. [Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права](#). Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 450 арк.
3. Яценко Н. Г. Правовий статус суду в цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 189 с.
4. Бичкова С. С. Участь нотаріуса у цивільному процесі України. Криміналістичний вісник. 2014. №1 (21). С. 26-31. http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2014_1_5
5. Білоусов Ю. Суд як суб'єкт відносин із виконання судових рішень у контексті оновлення цивільного процесуального законодавства. Право України. 2017. № 8. С.100–108.
6. Василів С. Суд — обов'язковий суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: питання цивільної юрисдикції. Вісник Національного університету «Шльвівська Політехніка. 2020. № 25: С. 127-133. <https://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-7-number-125-2020/court-compulsory-subject-civil-proceedings>

7. Гарієвська М. Б. Забезпечення майнових інтересів учасників справи у цивільному процесі: порівняльно-правовий аспект. Університетські наукові записки. 2018. № 3 (67). С.93-101.
8. Діденко Л. В. Особливості змісту цивільних процесуальних правовідносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №3. С. 49-51. http://www.lsej.org.ua/3_2016/15.pdf
9. Діденко Л. В. Суб'єкти як елемент цивільних процесуальних правовідносин. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 55-61 http://yurvisnyk.in.ua/v3_2021/9.pdf
10. Діденко Л. В. Цивільно-процесуальні відносини : теоретичні аспекти : монографія. Одеса : Гельветика, 2019. 390 с <https://dspace.onua.edu.ua/items/9d5ac07c-d6ba-4359-89b1-6962c8f99548>
11. Діденко Л. Суб'єкти як елемент цивільних процесуальних правовідносин. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 55–61. http://yurvisnyk.in.ua/v3_2021/9.pdf
12. Єпанчінцев О. С. Поняття та склад суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. N 4. С. 45-48;
13. Єфімов О.М. Цивільні процесуальні правовідносини та передумови їх виникнення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 32 (2). С. 32-35;
14. Литвиненко Є.В., Ткаченко О.А. Суб'єкти цивільно-процесуальних відносин: огляд, роль та взаємодія Актуальні проблеми держави і права. 2024. № 101. С. 81-87. <http://apdp.in.ua/v101/12.pdf>
15. **Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки** : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 08 квітня 2024 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. 139 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27821>.
16. Паламарчук С. Окремі положення зародження інституту присяжних на території України та їх розвиток. Наукові інновації та передові технології. 2023. № 4 (18). С. 223–234.
17. Сакара Н. Новели цивільного процесуального законодавства в умовах воєнного стану в Україні. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Sakara_novelu.pdf
18. Смірнова В. Правові підстави участі присяжних у цивільному судочинстві України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5. С. 66–72. <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/12.pdf>
19. Смірнова В.В. Правовий статус присяжних у цивільному судочинстві України. *JurisEuropensisScientia*. 2020. Вип. 2. С 18-21. http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2020/6.pdf
20. Турчин-Кукаріна І. Цивільно-процесуальне оціночне поняття "загальновідомі обставини" та його судове застосування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 3. С. 35-41. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2012_3_6;

Тема 5. Сторони в цивільному процесі

1. Кругляк К. Б. **Сторони у цивільному процесі України**. Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2024. 207 арк.
2. Кузьменко К.О. Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві: Дис. ... д-ра філос. 081 Право. Суми, 2023. 226 с.
3. Рябченко Ю. Ю. **Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права**. Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 450 арк.
4. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. К. : Атіка, 2011. 419 с.
5. Бондаренко-Зелінська Н. Л., Гопкін П. В. Окремі питання захисту прав та інтересів відповідача в цивільному процесі. Університетські наукові записки. 2015. № 1. С. 27-37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2015_1_5
6. Васирина Н.В. Зловживання процесуальними правами в цивільних провадженнях. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Вип.1. Т.1. С. 103-106.

7. Єфімова А. О., Гуня В. М., Поліщук М. Г. Поняття сторін у цивільному процесі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 166–169. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/41.pdf
8. Коцюруба А. Особливості цивільного процесуального правового статусу відповідача. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 9. С. 16–21.
9. Лабань О. О. Поняття та значення захисту прав та інтересів відповідача в цивільному процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2019. Вип. 58. С. 124–127. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35765/1/%d0%9f%d0%9e%d0%9d%d0%af%d0%a2%d0%a2%d0%af%20%d0%a2%d0%90%20%d0%97%d0%9d%d0%90%d0%a7%d0%95%d0%9d%d0%9d%d0%af%20%d0%97%d0%90%d0%a5%d0%98%d0%a1%d0%a2%d0%a3%20%d0%9f%d0%a0%d0%90%d0%92%20%d0%a2%d0%90.pdf>
10. Мельник В. Процесуальне становище учасників судового процесу під час розгляду трудових спорів. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 16–20.
11. Олдак Т. В. Учасники судового процесу під час розгляду справ за груповими позовами. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. Вип. 53. С. 112–115. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/462e8a31-598f-4e57-b322-b9df6ad3e582/content>
12. **Особливості дії цивільних процесуальних обов'язків в цивільному процесуальному праві України** / за заг. ред. М. М. Ясинка. Київ : Алерта, 2014. 373 с.
13. Чабаненко М. М. До питання зловживання процесуальними правами у вітчизняному цивільно-процесуальному процесі. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 2. С. 78–79. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34949/1/%d0%94%d0%9e%20%d0%9f%d0%98%d0%a2%d0%90%d0%9d%d0%9d%d0%af%20%d0%97%d0%9b%d0%9e%d0%92%d0%96%d0%98%d0%92%d0%90%d0%9d%d0%9d%d0%af%20%d0%9f%d0%a0%d0%9e%d0%a6%d0%95%d0%a1%d0%a3%d0%90%d0%9b%d0%ac%d0%9d%d0%98%d0%9c%d0%98%20%d0%9f%d0%a0%d0%90%d0%92%d0%90%d0%9c%d0%98.pdf>

Тема 6. Треті особи в цивільному процесі

1. Бобровник О. В. Треті особи в цивільному процесі України : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 К., 2009.21 с.
2. Божко М. В. **Треті особи в цивільному процесі України**. Дис. ... д-ра філос. 081 Право / національна академія внутрішніх справ. Київ, 2024. 211 арк.
3. Рябченко Ю. Ю. **Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права**. Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 450 арк.
4. Бачинства Н.О., Яценко Х.М. Поняття, види та особливості третіх осіб у цивільному процесі України. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 3. С. 36-42. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/34>
5. Божко М.В. Щодо поняття третіх осіб як учасників цивільних справ позовного провадження у цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 1 № 78 С. 148-151. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286341>
6. Остап'як М. М. Участь третіх осіб у спрощеному позовному провадженні: практичний ракурс. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2020. № 52. С. 110–121. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/11071/1/4466-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-9776-1-10-20201204.pdf>
7. Петровський А.В., Боровська І.А. Правовий статус третіх осіб у цивільному процесі України. *Часопис цивілістики*. 2023 № 49 С. 51-55. <http://clj.nuoua.od.ua/archive/49/8.pdf>
8. Сенік С. Особливості участі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, в цивільному процесі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2015. Вип. 61. С. 308-314. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2015_61_38

Тема 7. Представництво в цивільному процесі

1. Терещук Г. А. Представництво прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві. Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10 Судоустрій; прокуратура та адвокатура / Національна академія прокуратури України. Київ, 2015. 202 арк.
2. Рябченко Ю. Ю. Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права. Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 450 арк.
3. Атаманчук І. В., Буравська А. А. Представництво дітей у цивільному процесі у розрізі статті 12 Конвенції про права дитини: сучасний стан та перспективи розвитку. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 70–73. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/13.pdf
4. Гаркуша А. Г. Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні. Форум права. 2019. № 2. С. 15–22. URL: http://forumprava.pp.ua/files/015-022-2019-2-FP-Harkusha_4.pdf
5. Заїка А. В., Червякова А. Б. Деякі проблеми реалізації права на безоплатну правову допомогу в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 271–274. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/69.pdf
6. Кондратьєва Л. А. Самопредставництво юридичних осіб в суді згідно чинного законодавства. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право». 2021. Вип. 64. С. 128–132.
7. Леган І. М. Міжнародно-правові стандарти права особи на безоплатну правову допомогу та їх імплементація у законодавстві України. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Вип. 5. С. 156–159. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v5_2020/32.pdf
8. Маленко В. В. Сутність представництва та роль адвоката в цивільному процесі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 248–250. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/61.pdf
9. Міщук І. В. Особливості надання безоплатної правової допомоги в Україні під час воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 3. С. 74–79. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2022/12.pdf
10. Шпак М. В. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі. Харків : Право, 2020. 224 с.

Тема 8. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб

1. Берестова І. Е. Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства та конституційного провадження. Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.02 Конституційне право; муніципальне право, 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2019. 510 арк.
2. Рябченко Ю. Ю. Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права. Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 450 арк.
3. Терещук Г. А. Представництво прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві. Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10 Судоустрій; прокуратура та адвокатура / Національна академія прокуратури України. Київ, 2015. 202 арк.
4. Берестова І. Е. До питання процесуальних форм захисту публічних інтересів у цивільному судочинстві. Вісник ВККС України. 2018. № 3. С. 2–6.
5. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. К. : Атіка, 2011. 419 с.
6. Богоделов О. Г. Участь прокурора у цивільному процесі. Новели цивільного процесуального кодексу України: матеріали "круглого столу" (м. Одеса, 26 берез. 2018 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса : Фенікс, 2018. С. 71-76. <http://dspace.onua.edu.ua/items/fb55e2de-651d-42fe-90f4-7224bccf9507>

7. Гнатів О., Троян В. “Прокурор у цивільному процесі”. *Актуальні проблеми правознавства*, vol. 1, no. 2, Nov. 2020, pp. 89-93, <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1002>.
8. Грабовська О.О. Теоретичні проблеми класифікації форм участі органів державної влади, органів місцевого самоврядування в цивільному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 2 (49). С. 29-35. http://pjuv.nuoua.od.ua/v2_2023/5.pdf
9. МАРУСЯК Л. Цивільно-правова охорона публічних інтересів. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 202. № 4(67). 25-31. <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.4.4>
10. Подоляка С.А. Участь прокурора у цивільних справах. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. ; 4 (35). С. 142-147.
11. Рябовол Л. “Гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні та зарубіжних країнах”. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. №. 1С. 114-119. <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1570>.
12. Стефанчук М. М. Діяльність прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Ін Юре, 2016. 500 с.
13. Стефанчук М. М. Поняття та складові елементи організації діяльності прокуратури з представництва інтересів громадянина або держави в суді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 38(2). С. 82-86. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_38%282%29__22
14. Тимошевська І. Уповноважений верховної ради України з прав людини як учасник судового процесу. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №4. С. 54-59. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/10.pdf>
15. Тимошевська І.П. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб : монографія / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Еспада, 2014. 174 с.
16. Ярош І.С. Колізії щодо участі прокурора в цивільному процесі. С. 87-95. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d36f0974-4b17-4142-aff8-ae5e2f9fc965/content>

Тема 9. Судові витрати

1. Устюшенко С. Е. **Судові витрати в цивільному процесі України**. Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 206 арк.
2. Полщак Н.І. Процесуальні витрати у кримінальному провадженні України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Л., 2017. 211 с.
3. Богля С. С. Судові витрати в цивільному судочинстві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2005. 20 с.
4. Гарієвська М.Б. Забезпечення майнових інтересів учасників справи у цивільному процесі: порівняльно-правовий аспект. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3 (67). С.93-101.
5. Гарієвська М. Б. Судовий збір у контексті доступу до правосуддя: порівняльно-правовий аспект. *Університетські наукові записки*. 2019. № 3 (71). С. 204–211. https://unz.univer.km.ua/article/view/71_204-211.
6. Глущенко Л.Г. Судові витрати в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид наук : спец. 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 20 с.
7. Голубева Н. Ю. Судові витрати : науково-практичний посібник. Одеса : Фенікс, 2020. 120 с.
8. Голубева Н.Ю. Судові витрати: значення та види. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34: Спецвипуск «Цивільний процес». С. 11-16.
9. Капля О.М. Вплив судового збору на рівень доступності судочинства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2017. Вип. 2. Том 2. С. 32-35.
10. Колісник С.А. Механізм визначення, доведення, розподілу та відшкодування витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві. 2020. Випуск 6(35), С. 105-110. <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/700/1032>.

11. Константинов , А.К., Беяневич О.А. Особливості розподілу судами витрат на професійну правничу (правову) допомогу в господарському судочинстві. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. № 1. Т.2.141-152. DOI:<https://doi.org/10.31558/2786-5835.2023.1.2.14>.
12. Пашенко К.С. Процесуальні дії щодо розміру і сплати судових витрат як гарантія доступу до правосуддя (на прикладі статті 88 Кодексу адміністративного судочинства України). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36. Т.2.С. 43-46.
13. Сакара Н.Ю. Про правову природу судового збору. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 135-146.
14. Свірін О.Ф. Застосування у господарському та цивільному судочинстві принципу відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. №3. С. 95 (93-97). URL: http://lsey.org.ua/3_2018/2.pdf.
15. Устюшенко С.Е. Поняття та функції судового збору в цивільному процесі. *Право та суспільство*. 2019. № 3. С. 129-133.
16. Устюшенко С.Е. Судові витрати на проведення експертизи в цивільному процесі. *VisegradJurnal on Human Rights*. 2019. № 6. С. 201-206.

Тема 10. Інформування учасників судового процесу. Фіксування судового процесу.

1. Кожевнікова А. В. [Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого розвитку](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Сумський національний аграрний університет. Суми, 2023. 224 арк.
2. Привиденцев О. Г. [Електронне повідомлення як доказ в цивільному процесі](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2024. 268 арк.
3. Іванцов В. О. Фіксування судового процесу технічними засобами: місце та особливості застосування в адміністративному судочинстві України : Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». Одеса : Юрид. л-ра, 2012. Вип. 68. С. 471-478. <https://dspace.onua.edu.ua/items/aebf96fb-dd81-40fe-9cdc-e7ea254d5d54>
4. Інформаційні технології у судочинстві : матер. всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу (Одеса, 18 квітня 2017 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Голубевої Н.Ю. Одеса : Фенікс, 2017. 108 с. <https://dspace.onua.edu.ua/items/ac1b1829-4fc0-449c-82f4-2bba12109690>
5. Михайлов О. М. Забезпечення фіксування судового процесу технічними засобами помічником судді адміністративного суду : Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА". Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2013. Т. 2.С. 86-88. <https://dspace.onua.edu.ua/items/cf8e7449-2b97-408a-8d67-de9074e39538>
6. Мізерна О. І. Особливості фіксування цивільного процесу технічними засобами : Грані права: XXI століття : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.] Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 409-411. <https://dspace.onua.edu.ua/items/2b3176dc-9f1e-41ae-8791-6de162a009a6>
7. Полуніна О. О. Проблеми неоднозначної практики застосування судами підсистеми «електронний суд» : Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 13 груд. 2019 р.) / за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2019. С. 42-45. <https://dspace.onua.edu.ua/items/00495349-b4c3-43a4-b5c9-b3e94e4d108d>
8. Соломахіна О. М. Окремі положення фіксування у цивільному процесі : Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 389-390. <https://dspace.onua.edu.ua/items/17011615-af79-4786-8c9f-7048cbe7c419>

9. Хотинська-Нор О. Інститут судових повісток у цивільному судочинстві України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 9. С. 32–37.
10. Шейко Р.І. Витрати в адміністративному процесі за законодавством України: питання теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид наук : спец. 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 15 с.

Тема 11. Цивільні процесуальні строки

1. Банчук О. Розумний строк розгляду справи у суді: європейські стандарти та українські реалії. Адвокат. 2005. № 11 (62). С. 7–10.
2. Гриценко Л. Строки в цивільному процесі через призму воєнного стану. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/stroki-v-civilnomuprocesi-cerez-prizmu-vojenного-stanu-advokat-liudmila-gricenk>.
3. Гуйван П. Своєчасний розгляд справи як елемент права на справедливий суд. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2018. Том 29 (68) № 1. С. 36–42.
4. Демків Р. Я. Актуальні питання поновлення та продовження процесуальних строків у Цивільному процесуальному кодексі України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 55–63. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1002/1/09.pdf>.
5. Демків Р.Я. Актуальні питання поновлення та продовження процесуальних строків у цивільному процесуальному кодексі України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2018. № 1. С. 55–63. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1002/1/09.pdf>
6. Навроцька Ю.В., Воробель У.Б. Правові наслідки пропуску строку подання заяви про перегляд заочного рішення в цивільному судочинстві. *Нове українське право*. 2022. Вип. 3. С. 40–48. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/281/246..>
7. **Новели цивільного процесуального законодавства: цивільна юрисдикція, процесуальні строки** : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 08 квітня 2024 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2024. 139 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27821>.
8. Ольховик Л.А. Поняття процесуальних строків у цивільному процесі України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 113–115.
9. Притягнення до відповідальності суддів за пропуск строків розгляду справи: законність і справедливість. URL: <https://goo.gl/Mhk1av>.
10. Селіванов М. В. Підстави поновлення процесуальних строків. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2018. С. 205–207.

Тема 12. Відповідальність у цивільному процесі

1. Куцик К. В. **Заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві**. Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 187 арк.
2. Брошенська Д. С. Штраф як засіб боротьби з процесуальними зловживаннями за новою редакцією КАС : Грані права: XXI століття : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.] Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 276-278. <https://dspace.onua.edu.ua/items/51036647-827d-49e0-80d9-6b910035daed>
3. Ігнацевич Ю.Г., Нечипорук Ю.М. Видалення із зали судового засідання як захід процесуального примусу в адміністративному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. Випуск 47. Том 2. С. 115-118.
4. Круковес В. В. Проблемні питання стягнення штрафу за зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві України. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2019. № 19. С. 84–90. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2019_19_14.

5. Куцик К. Заходи процесуального примусу, які застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 19–23.
6. Петренко В. С. Судовий штраф як міра відповідальності : Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 18 груд. 2015 р.) / уклад. : І. В. Андронов, М. В. Волкова, Р. Ф. Гонгало ; МОН України ; НУ ОЮА.Одеса : Фенікс, 2015.С. 27-30. <https://dspace.onua.edu.ua/items/78cdcfbe-8d12-4f7e-905a-1a062e857f62>
7. Петренко Н. Д. Питання визначення поняття судового штрафу у цивільному судочинстві : Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова.Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022.Т. 2. С. 803-806. <https://dspace.onua.edu.ua/items/2975d723-bb32-471a-9ffe-0f8a5d9628ee>
8. Сумик Ю. С. Заходи процесуального примусу : Грані права: XXI століття : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.]Одеса : Гельветика, 2018.С. 424-426. <https://dspace.onua.edu.ua/items/6bd39540-412e-48ba-a0bc-17a81d034f65>
9. Фесик М.О. Стан теоретичної розробки проблеми цивільної процесуальної відповідальності. Приватне та публічне право. 2023. № 3. С.20-25. URL: http://pp-law.in.ua/archive/3_2023/4.pdf

Тема 13. Докази та доказування в цивільному процесі

1. Волкова Н. В. Суб'єкти доказування у справах про захист прав та інтересів дитини в цивільному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 9. С. 19–23. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/5.pdf>
2. Грабовська О.О. Законодавче регулювання доказування, встановлення фактів та обставин у цивільному процесі України. Visegradjournalonhumanrights (Словацька Республіка). 2016. No 1/1. С. 80–85.
3. Грабовська О.О. Зміст предмета доказування у цивільному процесі. Jurnaluljuridicnational: teoriesipractica (Молдова). 2015. № 3. С. 38–41.
4. Грабовська О. О. [Теоретико-правові проблеми доказування у цивільному процесі України](#). Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 563 арк.
5. Грабовська О. О. Теоретичні та практичні проблеми доказування у цивільному процесі України. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 472 с.
6. Доказування та докази в цивільному судочинстві. 2-ге вид. / Н. Ю. Голубева, І. В. Андронов, Н. В. Волкова, І. А. Яніцька. Одеса : Фенікс, 2024. 80 с.
7. Дрогозюк К. Б. Способи фіксації електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі України. Юридичний вісник. 2020. № 4. С. 74-84. <https://dspace.onua.edu.ua/items/9a92d385-5d62-49c9-a801-8a7e73859ac2>
8. Павлова Ю. С. [Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі](#). Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019. 239 арк.
9. Привиденцев О. Г. [Електронне повідомлення як доказ в цивільному процесі](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2024. 268 арк.
10. Симбірська Є. В. [Належність і допустимість доказів у цивільному процесі України](#). Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 225 арк.
11. Старченко О. О. [Використання спеціальних знань у цивільному процесі України](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. 203 арк.

12. Чванкін С. А. [Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти](#). Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 498 арк.
13. Штефан А. С. [Вчення про механізм доказування у цивільному судочинстві](#). Київ: Інтерсервіс, 2018. 392 с.

Тема 14. Загальні засади позовного провадження.

1. Білоус К. В. [Малозначні справи у цивільному судочинстві](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2023. 235 арк.
2. Вороніжський Я. В. [Цивільне судочинство у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / національна академія внутрішніх справ. Київ, 2024. 315 арк.
3. Єпанчінцев О. С. [Спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві України](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. 227 арк.
4. Колядіна Н. Г. [Реалізація права на позов у цивільному процесі України та окремих держав Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження](#). Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 212 арк.
5. Лабань О. О. [Захист прав та інтересів відповідача у цивільному процесі](#). Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2020. 213 арк.
6. Олдак Т. В. [Груповий позов у цивільному судочинстві України](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021. 248 арк.
7. Полюк Ю. І. [Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України](#). Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019. 239 арк.
8. Кулібаба О. О. [Забезпечення позову в цивільному судочинстві України](#). Дис. ... д-ра філос. 081 Право / Сумський національний аграрний університет. Суми, 2024. 278 арк.
9. Штефан А. С. [Механізм доказування у цивільному судочинстві](#). Дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. Київ, 2020. 470 арк.
10. Бондар С. [Право на звернення до суду як суб'єктивне цивільне процесуальне право](#). Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2002. Спецвипуск 1.
11. Кіреєва Н. О. [Проблеми правової регламентації статусу спеціаліста в цивільному процесі України](#). Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 6 Серія «Юридичні науки» Т. 1, 2015. С. 86-90.
12. [Мащенко Н. Р. Малозначні справи у цивільному процесі України : Грані права: XXI століття : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції \(м. Одеса, 19 травня 2018 р.\) У 2-х т. Т. 1 / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко \[та ін.\] Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 406-409. <https://dspace.onua.edu.ua/items/e9ae4646-668d-43c2-b73c-6fc9e74a563b>](#)
13. [Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Практикум зі складання процесуальних документів із цивільних справ» / уклад.: В. В. Комаров, Д. Д. Луспенник, І. В. Удальцова, К. В. Гусаров. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. 48 с.](#)
14. Немеш П. Ф. [Правове обґрунтування позову в цивільному процесі](#). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. Вип. 50. Т. 1. С. 95–98.

15. Пуль С. І. Вчення про підстави для позову як одного з елементів позову. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 75–80.
16. Пуль С. І. Підходи до визначення поняття та елементів позову в цивільному судочинстві. Слово Національної школи суддів України. 2016. № 2. С. 63–72.
17. Таранець К. О. Інститут забезпечення позову у цивільному процесі: практичні аспекти застосування. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 496–500.
18. Трач Ю. Ю. Передумови формування інституту групового позову в цивільному процесі України. Судова апеляція. 2009. № 1. С. 99–103.

8. Інформаційні ресурси

1. <https://lib.univer.km.ua/institutsiyny-repozytariy> — Репозитарій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
2. <http://zakon.rada.gov.ua> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
3. <http://www.reyestr.court.gov.ua> — Єдиний державний реєстр судових рішень.
4. <https://court.gov.ua> — Судова влада України.
5. <https://supreme.court.gov.ua/supreme> — Верховний Суд.
6. <http://www.ccu.gov.ua> — Конституційний Суд України.
7. <http://www.dvs.gov.ua> — Державна виконавча служба України.
8. <http://www.president.gov.ua/documents> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
9. <https://www.kmu.gov.ua> — Урядовий портал.
10. <http://www.minjust.gov.ua> — Міністерство юстиції України.
11. <http://www.nbu.gov.ua/portal> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
12. <https://www.webofscience.com> — Наукометрична база даних Web of Science
13. <http://www.freefullpdf.com/> — База даних наукових публікацій
14. <http://mon.gov.ua> — Веб-сайт Міністерства освіти і науки України
15. <https://nrfu.org.ua/> — Веб-сайт Національного фонду досліджень України
16. <https://naqa.gov.ua/> — Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.
17. <https://icac.org.ua/> — Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України) англ. International Commercial Arbitration Court (ICAC)